

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- **СУСПІЛЬНА ДУМКА**

∨ *Децентралізація без демократизації
або що не так із Планом Лугано в частині
місцевого самоврядування*

- **ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР**

∨ *Конституційні дебати під час війни*

∨ *Відновлення України:
що, як і задля чого мають зробити
центральна та муніципальна влада*

№ 7 липень 2022

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:
ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
№ 7 (98) 2022**

(01 липня - 31 липня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);

Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;

В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ.

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	3
КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ <i>Т. Кремінь</i> Рік тому Конституційний суд України визнав “мовний” закон конституційним.....	4
СУСПІЛЬНА ДУМКА <i>Т. Наконечна, Вікна.ТВ:</i> Законодавчі містки між Гетьманщиною і сучасною Україною: міфи та історична правда про Конституцію Пилипа Орлика	7
<i>Ю. Вишневський, dsnews.ua:</i> Нове завдання Ольги Совгирі. Навіщо Зеленському прямо зараз знадобився контроль над КСУ	8
<i>В. Федорів, Закон і Бізнес:</i> За плином течії ..	11
<i>В. Червоненко, BBC News Україна:</i> Чи має право Зеленський позбавляти українців громадянства без їхньої волі	13
<i>С. Борщевський, Главком:</i> Невзоров та Корбан: де логіка?.....	15
<i>І. Головань, Українська правда.Блоги:</i> Говда і Симоненко.....	16
<i>Д. Литненко, Закон і Бізнес:</i> Усунути не можна звільнити	17
<i>О. Колесников, Цензор.НЕТ:</i> Децентралізація без демократизації або що не так із Планом Лугано в частині місцевого самоврядування?	18
ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	21
ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР <i>Речицький В.</i> Конституційні дебати під час війни	25
<i>Смирнов А.</i> Як Україна буде перезавантажувати судову систему під європейські стандарти (<i>Інтерв'ю</i>)	30
<i>Жернаков М.</i> Призначення Совгирі суддею КСУ – порушення Конституції, закону і зобов'язань перед ЄС.....	35
<i>Юрчишин Я.</i> Як Портнова випустили, а Татаров лишився. В Україні досі є люди, для яких законів не писано (<i>Інтерв'ю</i>)	35
<i>Коліушко І.</i> Конституційний Суд: бути чи не бути, чи яким йому бути (<i>Інтерв'ю</i>)	39
<i>Продан О.</i> Відновлення України: що, як і задля чого мають зробити центральна та муніципальна влада	42
КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН Великобританія	46

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Депутат від фракції «Слуга народу» Ольга Совгіря призначена суддею Конституційного суду. За таке рішення проголосували 293 депутати.

Згідно із третім пунктом 11 статті закону про Конституційний Суд України, суддею не може бути призначена людина, яка не є політично нейтральною, зокрема – належить до політичної партії.

Совгіря склала мандат народного обранця безпосередньо перед призначенням.

За даними «Судово-юридичної газети», Совгіря отримала рекомендацію Комітету ВР ще півтора року тому. Весь цей час парламент не починав розгляд її призначення з огляду, зокрема, на зауваження Венеціанської комісії щодо правил українського законодавства про Конституційний суд (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/suddeju-konstitutsijnoho-sudu-nezakonno-priznachili-olhu-sovhirju.html>)). – 2022. – 27.07).

Президент В. Зеленський утворив конкурсну комісію з добору кандидатів у Вищу раду правосуддя і розпорядився провести конкурс. Про це йдеться в указі президента від 23 липня, передає Цензор.НЕТ.

Своїм указом Зеленський затвердив положення про проведення конкурсу з добору кандидатів для здійснення президентом призначення на посаду члена Вищої ради правосуддя.

Він також постановив утворити конкурсну комісію з добору кандидатів у ВРП та затвердити її персональний склад.

Конкурсній комісії він доручив забезпечити проведення конкурсу з добору кандидатів.

До складу конкурсної комісії увійшли:

Сергій Гринчак – доцент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Тарас Дідич – професор кафедри теорії та історії права та держави Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Борис Кофман – професор кафедри права, політології та міжнародних відносин Університету імені Альфреда Нобеля;

Сергій Очеретний – суддя апеляційного суду Харківської області у відставці;

Захар Тропін – доцент кафедри міжнародного права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (*Цензор.net* (<https://censor.net/ua/n3356078>)). – 2022. – 23.07).

Національна рада з відновлення України від наслідків війни оприлюднила плани щодо відновлення України як у воєнний, так і післявоєнний період. План передбачає внесення змін як до поточного законодавства, так і до Конституції України протягом 2022-2026 років. Про це повідомляє РБК-Україна з посиланням на заяву представниці Верховної ради в КСУ О. Совгіри в Telegram.

«В сфері конституційної юстиції першочерговим завданням відзначено вирішення питання щодо добору суддів Конституційного суду України», – написала вона.

Але на цьому заходи з реформи регулювання діяльності Конституційного суду не закінчуються, зазначила депутат.

В короткостроковій перспективі передбачається запровадити додатковий перехідний період для втрати чинності законами, які визнаються Конституційним судом як неконституційні в умовах воєнного стану – протягом трьох місяців після завершення воєнного стану.

В середньостроковій і довгостроковій перспективі передбачається:

– доопрацювання процедури притягнення суддів Конституційного суду до дисциплінарної відповідальності;

– удосконалення процедури діяльності Конституційного суду, порядку розгляду ним справ конституційного провадження;

– підвищення ефективності моніторингу дотримання суддями Конституційного суду антикорупційного законодавства.

Нагадаємо, Конституційний суд України визнав, що застосування такого заходу кримінально-правового характеру, як спеціальна конфіскація, відповідає Основному закону (*РБК-Україна* (<https://www.rbc.ua/ukr/news/konstitutsiyu-ukrainy-planiruyut-vnesti-izmeneniya-1657023202.html>)). – 2022. – 5.07).

Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль передав до Верховної Ради законопроект про внесення змін до законів «Про громадянство України» та «Про забезпечення функціонування української мови як державної» щодо умов набуття українського громадянства, повідомляє 28 липня сайт уряду.

Відповідний законопроект №7606, згідно з даними сайту Верховної Ради, зареєстрували в українському парламенті 28 липня. Він направлений на розгляд профільного комітету, Текст законопроекту наразі не оприлюднили.

«Після ухвалення цього закону для отримання українського громадянства необхідно буде скласти комплексний іспит зі знання основ Конституції України, історії України та української мови», – написав Шмигаль 28 липня у Telegram.

Ті претенденти, які набувають громадянства за визначні заслуги перед Україною, або ті, хто проходить службу у Збройних силах України й набули громадянства, мають скласти три відповідні іспити протягом двох років від часу його набуття, уточнив глава Кабміну.

«Громадянство України – це привілей, який потрібно заслужити знаннями й

повагою до основоположних засад нашої країни», – підсумував прем'єр (*Гордон* (<https://gordonua.com/ukr/news/politics/urjad-podav-do-radi-zakonoproekt-pro-umov-nabuttja-gromadjanstva-ukrajini-ndash-shmigal-1619184.html>)). – 2022. – 28.07).

Упродовж липня поточного року Конституційний Суд України провів 22 засідання: 4 пленарні засідання Великої палати; 2 засідання Великої палати; 2 засідання Суду; 6 пленарних засідань Першого сенату і 6 пленарних засідань Другого сенату Суду; 2 засідання колегій суддів.

Ухвалено 59 актів Суду, з них: 53 ухвали Великої палати Суду; 2 постанови Суду; 2 ухвали сенатів Суду та 2 ухвали колегій суддів. (З детальною інформацією щодо результатів розгляду справ можна ознайомитися на вебсайті Суду).

До Конституційного Суду України у липні 2022 року надійшло 23 конституційні скарги. За результатами їх попередньої перевірки 6 конституційних скарг розподілено суддям-доповідачам. Заявникам повернуто 17 скарг, які за формою не відповідали вимогам Закону України „Про Конституційний Суд України“, з відповідним роз'ясненням.

Секретаріатом Суду підготовлено та надіслано 31 відповідь на запити на публічну інформацію і звернення громадян (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/rezultaty-diyalnosti-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny-za-lypen>)). – 2022. – 31.07).

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Креміль Т, Уповноважений із захисту державної мови

Рік тому Конституційний суд України визнав “мовний” закон конституційним

14 липня, виповнюється рік з дня ухвалення епохального рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України

щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»

Цим історичним рішенням Суд визнав Закон в цілому таким, що відповідає Конституції України, а «мовне питання» – одним із головних політичних інструментів геополітичної експансії російської федерації. КСУ ствердно наголосив, що «загроза українській мові рівнозначно є загрозою національній безпеці України».

Цей документ став важливим опертям у розбудові та утвердженні української мови як державної. Він поставив крапку в питаннях, які викликали хронічні дискусії та були приводом для тривалих політичних маніпуляцій кремлівських лобі в нашій державі.

Зокрема, КСУ зацентрував увагу на тому, що українська мова є невіддільним атрибутом української державності, оскільки мовне питання завжди було присутнім у національно-культурній та політичній боротьбі українців за власну державу, а в бездержавний період саме українська мова заступала собою відсутність Української держави.

І сьогодні в основі мотивів скоєння російськими окупантами геноциду проти українців, як і минулими століттями, є відверта ненависть до всього українського, будь-яких проявів національної самобутності та моральної свідомості.

Українська мова як головна ознака української ідентичності, важливий державотвірний чинник української нації завжди була для російських імперців однією з перших цілей для знищення, ключовим об'єктом політики лінгвоциду. Тотальна, багатовікова, кривава заборона мови в публічній сфері передбачала знищення нашої нації, для якої свобода, честь і гідність – синоніми держави.

Важливо, що факт тривалого лінгвоциду української мови з боку росії також офіційно визнаний в Україні судом конституційної юрисдикції.

Ще одним закидом у бік державності української мови в Україні та поза її межами були дискусії щодо українсько-російської двомовності в публічному просторі.

Конституційний Суд України наклав вето й на ці ворожі прагнення:

«Україна є унітарною державою, в якій немає об'єктивних передумов для запровадження

офіційної двомовності. Тому пропаганда або інша практична діяльність, спрямована на юридичне запровадження в Україні другої державної мови, фактичне насадження українсько-російської двомовності в будь-якій ділянці публічного спілкування, а також проголошення діалектів української мови окремими мовами є несумісними з конституційно визначеним статусом української мови як державної».

Українсько-російська двомовність, яку ми спостерігаємо в різних сферах та в телерадіофері зокрема, – рудимент колоніальності як наслідок тривалого російщення українців. На жаль, навіть в умовах війни з росією комусь вважається нормою артикулювати згадану двомовність та намагатися обійти закон. Такий підхід є дискримінаційним по відношенню до громадян України, які не зобов'язані володіти іншою мовою, ніж державна. Саме про це йдеться в рішенні КСУ, обов'язковому до виконання на всій території України, є остаточним і не може бути оскарженим.

Природно, що в такій ситуації ворожі маніпуляції виводили в окрему категорію так званих «російськомовних громадян», для котрих вимагались окремі преференції.

Однак і тут КСУ розставив усі крапки над «і» у принизливих щодо української мови та громадян України суперечках:

«Виокремити «російськомовних громадян» України як соціально-демографічну групу неможливо... Слід брати до уваги те, що штучне творення в Україні «російськомовних громадян» є результатом тривалої політики зросійщення не тільки етнічних українців, а й представників різних національних меншин... Словосполучення «російськомовні громадяни» є виразом зі сфери політичної риторики, що перейшов у побутове використання, проте йому бракує не тільки юридичної, а й семантичної визначеності».

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що теза авторів клопотання про дискримінацію «російськомовних громадян» є юридично неспроможною.

Рішення КСУ торкнулося всіх без винятку важливих державотвірних складників України.

Чималу увагу приділено обґрунтуванню потреби українізації сфери освіти. На думку КСУ, логічним наслідком цього процесу має стати звуження функційного поля російської мови в Україні.

Водночас, Конституційний Суд наголосив на необхідності повноцінного оволодіння державною мовою національними меншинами, які проживають в Україні: «Держава повноважна, устанавлюючи якнайсуворіші вимоги щодо повноцінного оволодіння державною мовою... Модель освіти має забезпечувати таку пропорцію застосування мови національної меншини та державної мови як мов навчання, коли, з одного боку, досягається мета збереження особами, що належать до національної меншини, своєї самобутності, а з другого – не завдається шкоди повноцінному оволодінню державною мовою задля задоволення потреб таких осіб повноцінно брати участь у суспільному житті та демократичних процесах».

Важливим супутником української державності також є право на отримання громадянами України інформації державною мовою.

Рішення КСУ з цього приводу зазначає: «Громадянин України не має обов'язку володіти іншою мовою, ніж державна, тому надання йому – як споживачеві – поза його волею інформації іншою мовою, ніж державна, є порушенням його прав, що є несумісним із Конституцією України. Не відповідає конституційному статусові української мови як єдиної державної застосування режиму двомовності в публічному просторі шляхом змішування української мови з будь-якою іншою, зокрема коли телевізійне мовлення або радіомовлення в звуковій формі здійснюється одночасно двома мовами – українською та іншою, що не тільки становить порушення права громадянина України на отримання інформації

державною мовою, а й спричиняє зовнішнє звуження простору вживання української мови, підриває зсередини саму її систему, спотворює її структуру, створює ґрунт для її внутрішнього розкладу, зумовлюючи її занепад».

Отже, епохальне рішення Конституційного Суду України від 14.07.21 року щодо конституційності закону про мову поставило крапку в усіх дискусіях, обґрунтувавши, що українська – засадничий елемент української державності. Тому, захищаючи та розвиваючи мову, ми боронимо та утверджуємо українську державу, адже, за визначенням суду, українська мова є невіддільним атрибутом нашої державності, що зберігає свою історичну спадкоємність від давньокіївської доби.

А безпосередньо історичне значення рішення Конституційного Суду, що назавжди залишиться на скрижальх літопису становлення держави Україна, полягає в ексклюзивній важливості, посиленні націєтворчих засад в процесі утвердження української мови як державної; в консолідації українського народу та зміцненні української держави в цілому.

На жаль, лише в умовах повномасштабної війни РФ проти України, яку світ визнає геноцидом, реальні загрози державній мові суттєво вплинули як на поліпшення рівня володіння нею, так і на зростання її присутності в усіх сферах.

Мова нашого народу – це складник структури української нації, яка гідно протистоїть нав'язуванню окупантами своїх способів життя, мови чи культури. Тож питання розвитку української мови, як і її захисту, – це боротьба за нашу свободу, духовність, державність, що неодмінно має завершитись нашою перемогою (Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3528928-rik-tomu-konstitucijnij-sud-ukraini-viznav-movnij-zakon-konstitucijnim.html>). – 2022. – 14.07).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

Т. Наконечна, Вікна.TV: Законодавчі містки між Гетьманщиною і сучасною Україною: міфи та історична правда про Конституцію Пилипа Орлика

Одним із головних якорів становлення державності стала Конституція Пилипа Орлика, соратника і писаря гетьмана Мазепи, який після його смерті став наступним гетьманом.

Складається вона з преамбули й 16 статей. Написана в еміграції 1710 року в місті Бендери, нинішня територія Молдови. Документ навіть після 300 років не втратив актуальності та значущості.

До 30-ї річниці Незалежності латиномовний оригінал виставляли у Софії Київській. Потім повернули до Стокгольма, де він зберігається і нині.

Оригінальний рукопис і його пізніша копія староукраїнською мовою лежать у Московському архіві. До 2008-го їх ніхто не бачив. Поки документ не оприлюднив український історик Олександр Алфьоров.

Тоді ще аспірантом він поїхав до Москви досліджувати іншу тему, а знайшов копію Конституції Пилипа Орлика. І попри затримання на російській митниці, таки привіз в Україну фотоплівки.

Історія створення конституції Пилипа Орлика

Історична назва конституції Орлика – Договори та Постановлення прав і вольностей Війська запорозького, або ще Бендерська конституція.

Укладена була в еміграції, у місті Бендери. Нині це територія Молдови, а тоді – частина Османської імперії, де після поразки у Полтавській битві оселився Іван Мазепа.

Разом з гетьманом там залишились старшина, козаки та Пилип Орлик, який був генеральним писарем, соратником, а після смерті Мазепи – наступним гетьманом.

Після смерті Мазепи виявилось, що суспільні відносини недостатньо врегульовані

та невідомо, кому передати його спадок. Усвідомлення того, що публічна сфера повинна мати окреме регулювання і призвело до появи такого важливого публічного документа, як Конституція.

Що дала нам Конституція Пилипа Орлика

Традицію мислення, очікувань від влади, вимог від влади, – погоджуються між собою історики.

Повноваження гетьмана обмежили – він більше не міг розпоряджатися скарбницею та вершити правосуддя. Натомість мав захищати цілісність держави та розширяти кордони.

Тобто вже на той час постає питання про те, що держава має бути не лише на лівому березі, а влада гетьмана має поширитися й на Правобережжя, як це початково і було за часів Богдана Хмельницького.

Споконвіку українцям доводиться боротись за свою державу. Про перемоги у битвах за незалежність України читай на Вікнах.

Також було зазначено, що влада поділяється на три гілки – законодавчу, виконавчу і судову. Сьогодні це видається абсолютно звичним, але саме Конституція Пилипа Орлика вперше визначила такий розподіл, і для тодішньої Європи це було досить революційним рішенням.

Наукова співробітниця Інституту історії України НАН України Ольга Ковалевська пояснює, що конституція по суті визначала, що генеральна старшина – це уряд.

Там є людина, яка відповідає за фінанси, за забезпечення країни продуктами, забезпечення війська постачанням набоїв, гармат.

Це звичайна наша сьогоднішня ситуація, коли ми маємо Кабмін, але на той час це було щось зовсім нове.

Також запроваджувалася єдина релігія – православна. Сучасній Конституції це

суперечить, оскільки церква відокремлена від держави. Проте місток із сучасністю все ж таки є і полягає у тому, що як у 18 ст, так і сьогодні українська церква має підпорядковуватися Константинополю.

Церква за конституцією Пилипа Орлика

Є в Пилипа Орлика і про братерство з кримськими татарами, а також про те, що соціальний захист дітей та вдів загиблих козаків забезпечує держава. Ще один пункт стосується більших повноважень для міст, що є прототипом децентралізації.

Не оминули тоді увагою і хабарників. Як стверджує доктор юридичних наук та професор Олексій Кресін, у конституції Пилипа Орлика описується поняття корупція.

Також говориться, хто такі накупні, тобто люди, які за хабарі отримали посади та самі беруть гроші за незаконні вчинки. Ціла стаття присвячується й боротьбі з корупцією.

Вигадки та історична правда про Конституцію Пилипа Орлика

Те, що Конституція Пилипа Орлика була першою у світі чи в Європі, професор Олексій Кресін вважає міфом. Це був перший саме

внутрішньоукраїнський акт між владою і народом без втручання чужого правителя.

Якщо ми візьмемо скандинавські країни або Англію, то там конституційні акти починаються з 13-го століття.

Ще одна популярна вигадка, що документ так і не набув чинності. Однак науковці стверджують, що конституція Орлика діяла упродовж кількох місяців в 1711 році. Це сталося у той період, коли Пилип Орлик з союзниками рушив на територію Правобережної України відновлювати Гетьманщину.

Історики сходяться на тому, що документ Орлика, до якого доклався Мазепа й січовики, не можна вважати класичною конституцією. Це радше суспільний договір тих часів і орієнтир на майбутнє.

Ще одним із найважливіших державних символів є тризуб. Його ненавиділи та забороняли в Радянському Союзі, втім, попри це, ним послуговувалися УПівці. Якщо хочеш знати про нього більше, читай, як герб подолав історичну дистанцію в понад тисячоліття і став символом української боротьби (*Вікна.ТБ* (<https://vikna.tv/video/ukrayina/zakonodavchi-mistky-mizh-getmanshynoyu-i-suchasnoyu-ukrayinoyu-mify-ta-istorychna-pravda-pro-konstytucziyu-pylypa-orlyka/>). – 2022. – 29.07).

Ю. Вишневський, dsnews.ua: Нове завдання Ольги Совгирі. Навіщо Зеленському прямо зараз знадобився контроль над КСУ

Призначення Ольги Совгирі конституційним суддею це лише шматочок пазла. Головна загадка – чому це було проведено терміново? Наголосимо, що ціна цього кадрового рішення дуже висока, адже заради нього Банкова не побоялася зіпсувати відносини з Євросоюзом та країнами «Великої сімки».

Раптовий розворот

Нагадаємо, 23 червня Україна отримала статус кандидата в члени ЄС і разом з ним – рекомендації Єврокомісії із семи пунктів. У зверненні до українського народу Володимир

Зеленський розповів, що буде далі: «Наступні кроки відомі – є рекомендації Єврокомісії. Від Верховної Ради очікуємо на схвалення в пріоритетному порядку євроінтеграційних законів».

Першим пунктом цих рекомендацій записано: «Прийняти та впровадити законодавство про порядок відбору суддів Конституційного суду України, включаючи процес попереднього відбору на основі оцінки їхньої добросовісності та професійних якостей, відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії».

Таку ж рекомендацію вже понад рік висловлюють послы країн G7. Півроку тому

вони оприлюднили пріоритетні напрямки, за якими G7 підтримуватиме Україну, серед них – «Проведення комплексної реформи Конституційного суду України, включаючи запровадження нового, прозорого та конкурсного порядку добору суддів КСУ та подальше вдосконалення його регламенту».

Зрозуміло, що для Єврокомісії та послів G7 це питання мало практичний інтерес. У складі КСУ були вакантними три посади судді – одна за квотою Верховної Ради та дві за квотою з'їзду суддів. Західні партнери наполягали на тому, щоб ці вакансії були заповнені згідно з новим порядком конкурсного відбору, після ухвалення відповідного закону. І після 23 червня, коли Зеленський пообіцяв виконати рекомендації Єврокомісії, природно було очікувати, що саме так і буде.

Більше того, це очікування незабаром підтвердилося на радість західних партнерів. 4 липня Рада суддів України ухвалила рішення відкласти проведення з'їзду суддів, який був запланований на 11-13 липня і мав обрати двох суддів КСУ за своєю квотою.

Законопроект про новий порядок конкурсного відбору було підготовлено до другого читання понад рік тому. Йдеться про проект № 4533 «Про конституційну процедуру» (автори Ольга Совгіря та ін.), який був прийнятий у першому читанні 15 квітня 2021 р. До другого читання проект був підготовлений на засіданні комітету з питань правової політики на чолі з Андрієм Костіним 17 червня 2021 р. Нова редакція проекту врахувала побажання «Венеціанки» та послів G7. Тобто текст, який влаштовує західних партнерів, давно готовий, нічого вигадувати не треба, лишилося просто проголосувати його і все.

Чому ж проект № 4533 не було ухвалено ще рік тому? Бо на Банковій вирішили все переграти. 2 вересня профільний комітет на вимогу Костіна провів ще одне засідання (в режимі відеоконференції). Костін запропонував 140 поправок. Деякі члени комітету, наприклад Сергій Власенко з «Батьківщини», обурювалися, що таблицю поправок було пред'явлено менш ніж за добу до засідання, та пропонували відкласти це

питання, щоб встигнути ознайомитись із таблицею. Але Костін та інші «слуги народу» наполягли на тому, що треба поспішати. Розгляд питання (разом із голосуванням) зайняв 13 хвилин. При цьому Костін та Совгіря взагалі не згадали про можливість негативної реакції «Венеціанки» і послів G7. Більшість комітету, що складається з «слуг народу», слухняно проголосували за поправки Костіна. Внаслідок такого повторного «доопрацювання» з проекту взагалі зник конкурсний відбір конституційних суддів.

Таким чином вийшло, що проект № 4533 унікальний – має дві редакції до другого читання, обидві з таблицями поправок, розданими депутатам, обидві затверджені профільним комітетом і рекомендовані Верховній Раді до прийняття, але перша влаштовує західних партнерів, а друга категорично ні.

У тому варіанті, який погоджено з «Венеціанкою» та послами G7, йдеться, що відбір кандидатур на посаду судді КСУ на конкурсній основі здійснює Спеціальна кваліфікаційна комісія у складі семи осіб. Верховна Рада своєю постановою має затвердити перший склад Спеціальної кваліфікаційної комісії у складі семи осіб, з яких чотири кандидати – від зборів суддів КСУ у відставці, три кандидати – від міжнародних організацій. Для ухвалення рішення будуть потрібні дві третини голосів. Тобто кожного кандидата в судді КСУ мають схвалити щонайменше п'ять із семи членів комісії.

Єврокомісія не просто так поставила це питання першим у списку своїх рекомендацій, які Україна має виконати на шляху до членства в ЄС. Повторимо, конкурсний відбір суддів КСУ – це не якась нова вимога, це борг, який висить на Україні вже понад рік. І статус кандидата нам дали авансом, у розрахунку, що борг буде погашено.

Але Банкова раптово зробила новий розворот. І Верховна Рада замість ухвалення проекту №4533 у редакції, погодженій із західними партнерами, 27 липня взяла та призначила Совгірю членом КСУ за своєю квотою. Костін теж отримав за заслуги: йому дісталось крісло генпрокурора.

Дві версії: хитра та сумна

Тож навіщо Зеленському прямо зараз знадобився контроль над КСУ? Інформація з різних джерел зводиться до двох версій.

Перша говорить про те, що на Банковій вирішили девальвувати свою обіцянку Заходу – з огляду на те, що Єврокомісія не посміє «через таку дрібну фігуру, як Совгіря», відбирати у нас статус кандидата та перспективу членства в ЄС. Згідно з цією версією, тут немає нічого, окрім банальної спроби обхитрити партнерів. А причина успіху в тому й полягає, що Банкова захотіла просунути Совгірю до КСУ до того, як буде остаточно ухвалено законопроект № 4533.

Друга версія песимістичніша. Вона стверджує, що Банкова збирається найближчими місяцями використовувати КСУ як свій інструмент (передусім для узгодження законопроектів про внесення змін до Конституції) і для цього збирається протиснути Совгірю на посаду голови КСУ.

Звісно, голова суду не може диктувати решті суддів, як їм голосувати. Але він може впливати на черговість розгляду справ та призначення суддів-доповідачів, затягувати розгляд одних справ та прискорювати інших. І взагалі, Банковій дуже зручно мати свого голову суду, щоб за допомогою нього комунікувати з рештою суддів, вдаючись, якщо потрібно, до мови прямиків та батогів.

У зв'язку з цим дуже цікаво виглядає журналістське розслідування програми «Схеми» (проект Радіо Свобода), яке вийшло 28 липня – наступного дня після призначення Совгірі. «Схеми» розкопали, що у 2010 році Совгіря рекомендувала КСУ не розглядати подання президента Віктора Ющенка та 50 народних депутатів про обмеження терміну перебування російських військ в Україні. КСУ послушався цієї поради. І потім команда Януковича спиралася на це рішення КСУ, обґрунтовуючи Харківські угоди щодо продовження перебування Чорноморського флоту РФ в Україні.

Совгіря дала свою відповідь на запит судді КСУ Марії Маркуш, яка отримала цю посаду в серпні 2006 р. за квотою парламенту як

представниця правлячої більшості «регіоналів», соціалістів та комуністів (у 2002-2006 рр. вона була нардепом від КПУ), а втратила посаду «за порушення присяги судді» 24 лютого 2014 р.

Маркуш звернулася до Совгірі 12 березня 2010 р., тобто вже після інавгурації Януковича. Совгіря тоді була доцентом юрфаку КНУ ім. Т. Шевченка. І вона дала ту відповідь, яка була потрібна судді-комуністці Маркуш та команді Януковича.

Зрозуміло, що публікація розслідування «Схем» стала відповіддю на призначення Совгірі суддею КСУ всупереч обіцянкам нашої влади спочатку ухвалити закон про конкурсний відбір конституційних суддів. Компрокат на Совгірю, знайдений «Схемами», може бути підтвердженням обох версій – хитрої та сумної.

Справді, про що свідчить історія з 2010 року, розкопана «Схемами»? З одного боку, вона показує, що Совгіря, будучи формально незалежною від влади (доцент юрфаку), була схильна робити те, чого від неї хоче влада. Цілком імовірно, що за 12 років вона не змінилася і саме тому влаштує Банкову на посаді конституційного судді (і, гіпотетично, голови КСУ).

З іншого боку, не можна виключати, що Совгіря діяла з ідеологічних спонукань. Тобто, що вона горіла бажанням допомогти Януковичу та Кремлю продовжити перебування ЧФ РФ в Україні.

Але Совгіря – це, звісно, надто дрібна постать, щоб через неї західні партнери почали роздмухувати великий скандал. І розслідування «Схем» б'є не тільки по Совгірі, а й по Банковій.

Усі ми пам'ятаємо гнівну риторику Зеленського щодо Харківських угод. І раптом тепер «слуги народу» разом із нардепами від ОПЗЖ роблять суддею КСУ юристку, яка, так би мовити, розчищала шлях до пролонгації перебування ЧФ РФ в Україні до 2042 року.

Питання вже не про Совгірю, а про Банкову: навіщо їй Совгіря? Просто щоб мати слухняного голову КСУ? Чи щоб отримати від КСУ якісь сумнівні рішення, на кшталт тих, що були прийняті 12 років тому? Банкова мала шанс уникнути цих питань. Але хтось у Зеленського вирішив, що краще

демонстративно продинамити Єврокомісію та послів G7 (*dsnews.ua* (<https://www.dsnews.ua/ukr/politics/novaya-zadacha-olgi->

sovgori-zachem-zelenskomu-priamo-seychas-ponadobilsya-kontrol-nad-konstitucionnym-sudom-29072022-463467). – 2022. – 29.07).

В. Федорів, Закон і Бізнес: За плином течії

Обмежений доступ до реєстру, «Електронний суд», нестача коштів і повітряні тривоги – все це продовжує супроводжувати судову систему. Поруч із цим касаційні скарги стають кращої якості, а суддів мають намір заохотити поблажливим ставленням. Чи вдасться це?

Краплі позитиву

В Асоціації адвокатів України провели черговий захід у межах марафону «Бізнес в умовах воєнного стану». Цього разу дискусію присвятили особливостям судового провадження та виконання рішень. Адвокати та представники судової влади обговорили низку актуальних питань, які попри воєнний стан все ж мають віднайти своє рішення.

Так, представники Верховного Суду відзначили, що робота всіх касаційних судів продовжується. При цьому судді намагаються здебільшого залучати сторони процесу онлайн, адже не у всіх судах і не завжди є можливість забезпечити безпеку під час участі в офлайн-засіданні. Тут, у найвищій інстанції найбільше присвячують увагу актуальним справам, зокрема таким категоріям як захист прав військовослужбовців, відшкодування шкоди заподіяної військовими діями. Водночас хід судових засідань часто доводиться переривати через повітряну тривогу.

До речі, під час обговорення пролунала думка щодо доцільності відновлення військової юстиції у повній мірі, а з тим і про роботу військових судів. При цьому суддям військової юстиції не обов'язково проходити всі ті кваліфікаційні процедури, які проходять звичайні судді. Очевидно, що найближчим часом справи, в яких сторонами фігуруватимуть військовослужбовці, матимуть значний відсоток від загальної кількості справ, тож запуск роботи військових судів міг би бути цілком логічним.

Але попри це, представники ВС помітили і позитивні тенденції. До прикладу, змінилася практика обґрунтування касаційних скарг. Ті документи, які зараз надходять до ВС, за словами суддів, значно покращились і адвокати вже більш зважено підходять до своїх позицій, що в свою чергу дозволяє більш ефективно працювати ВС.

Пряники замість батога

Попри неповноважність складу продовжує свою роботу і Вища рада правосуддя. Так, член ВРП, д.ю.н. Оксана Блажівська зазначила, що свою роботу ВРП не зупиняла ні на день. І хоча 22.02.2022 більшість членів склали свої повноваження, через що нинішній склад Ради став неповноважним, орган суддівського врядування працює над проблемами вітчизняної Феміди.

На думку О. Блажівської, воєнний стан є поштовхом для того, «щоб ми могли переозначити свою свідомість щодо підходу до судової системи». Так, діючі члени ВРП формують свої пропозиції щодо законодавчих змін, не будучи при цьому суб'єктом законодавчої ініціативи.

За цей час було сформовано позицію ВРП щодо подачі скарги та внесення змін до ст. 106 закону «Про судоустрій та статус суддів». На думку представників ВРП, критерії відповідальності мають більш чіткими, не мають бути такими широкими як сьогодні. А для того, щоб скарга на суддю була грамотно написана, громадянин має подавати таку скаргу лише через адвоката.

«Саме тоді, коли адвокат сам нестиме відповідальність за викладене у скарзі, у ній фігуруватимуть конкретні дії судді, а не надумані спонукання до винесення того чи іншого рішення», – вважає О. Блажівська. Адже саме такі немотивовані скарги значною мірою

навантажують ВРП, на розгляді якої сьогодні знаходяться 6 тис. скарг.

Ще однією проблемою, вже доволі хронічною для системи правосуддя, є недофінансування. Члени ВРП внесли пропозицію щодо введення сплати збору за подачу скарги, що мало б принаймні трохи виправити ситуацію із нестачею коштів.

Наступною пропозицією, а радше питанням, яке сформувала ВРП, є сумніви в актуальності всіх 24 пунктів, за якими суддя може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності. На думку О. Блажівської, головним має стати питання саме етичності поведінки судді.

Крім того, у ВРП вважають занадто суворим застосування до судді дисциплінарної відповідальності упродовж 3 років після скоєння проступку, і радять зменшити цей строк до одного року. Попри таку лояльність до колег, О. Блажівська вважає за необхідне окремо виписати застосування статті щодо колаборації по відношенню до суддів. Адже загальна норма, на її думку, не може поширюватись на суддів, які за своєю посадою мають особливий статус.

Також у ВРП відзначають великий відтік кадрів у судовій системі. Таку проблему радять вирішувати завдяки створення реального резерву суддів та працівників апарату. Окрім того, окремою перепорою на думку спікера, є «надзвичайно довгий шлях від бажання стати суддею до складення присяги».

Незрушні переконання

У свою чергу голова Державної судової адміністрації Олексій Сальников наголосив на ефективності судової влади як важливий складовій державної влади загалом. Поруч із цим, О. Сальников навів статистичні дані щодо пошкоджених приміщень судів та зацентрував увагу на тому, що на сьогодні 11% судів знаходяться на тимчасово невідконтрольних

територіях. Не оминув голова ДСАУ й запитання адвокатів щодо заходів кіберзахисту інформаційних ресурсів судової влади під час воєнного стану.

Естафету щодо цієї тематики перехопив і заступник голови ДСАУ Сергій Чорунцький, який на запитання адвокатів про повноцінну роботу «Електронного суду» зазначив, що все працює і сьогодні. Попри посмішку у відповідь на це від адвокатів, С. Чорнуцький ще раз запевнив, що «е-суд працює у повній мірі. Так, спікер додав, що незважаючи на воєнний стан підтримка системи здійснюється у повному функціоналі.

Окремою підставою для гордості С. Чорнуцький назвав відновлення доступу до стану справ та відкриття ЄДРСР. Завбачливо спікер додав, що закриття такого реєстру не було одноосібним рішенням.

Поруч із цим, доступ до деяких судових рішень і досі обмежено. Заступник голови ДСА пов'язує це із тим, що йдеться передусім про рішення у кримінальних справах з 2014 року, які стосувалися Луганської та Донецької областей. За словами С. Чорнуцького, сьогодні багато суддів залишаються у полоні чи на окупованих територіях. І якби доступ до таких рішень було відкрито, а особу судді – ідентифіковано, це становило би загрозу їхньому здоров'ю і життю.

Окрему категорію судових рішень також було закрито через те, що в провадженнях щодо адміністративних правопорушень (наприклад, щодо порушень Правил дорожнього руху бійцями ЗСУ) зустрічалися дані щодо місця дислокації військ.

Отже, наразі сказати складно, чи стануть всі ці складнощі підґрунтям для прогресу судової системи. Тож залишається приймати ситуацію такою, як вона є (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/152108-maybutne_viyuskovoi_yusticii_myaki_pokarannya_vid_vrp_ta_povn.html). – 2022. – 14.07).

В. Червоненко, BBC News Україна: Чи має право Зеленський позбавляти українців громадянства без їхньої волі

Українське законодавство та його практика показують, що президент може на свій розсуд позбавляти громадянства України. Попри те, що Конституція це забороняє.

Низка ЗМІ та телеграм-каналів 20 липня повідомили, що Володимир Зеленський може позбавити українських паспортів кількох відомих політиків та бізнесменів. Мова нібито йшла про Ігоря Коломойського, Геннадія Корбана та Вадима Рабіновича, в яких можуть бути паспорти інших держав.

Редактор сайту Цензор.нет Ю. Бутусов написав, що цю інформацію нібито «злило» журналістам різних видань поважне силове відомство, а направлене воно на те, щоб один із найвпливовіших політиків Дніпропетровщини Геннадій Корбан не повернувся в Україну з відпустки.

Жодних офіційних доказів того, що подібні укази підготовлені, ще немає.

Укази президента щодо громадянства офіційно не публікуються через особисті дані.

Зеленський вже позбавляв людей українського паспорта через подвійне громадянство і вони оскаржили цей указ у Верховному суді.

BBC News Україна проаналізувала, чи законне таке потенційне позбавлення громадянства та як це робили попередні президенти.

Позбавити – ні, припинити – так?

Україна за попереднього президента Петра Порошенка переживала скандали, пов'язані з позбавленням громадянства.

Найвідоміший приклад – з Міхеїлом Саакашвілі, якому президент спочатку дав український паспорт, а потім у 2017 році його забрав. Що вилилось у тривалу політичну кризу.

Менш відомий випадок з екснардепом Андрієм Артеменком. Він за місцем народження мав український паспорт, проте Порошенко припинив його громадянство через закиди у тому, що той мав ще й канадський паспорт.

Врешті Саакашвілі отримав свій паспорт назад указом Володимира Зеленського, а

Артеменко програв судовий розгляд в Україні й живе в Канаді.

Ще тоді були юридичні та політичні дискусії, наскільки це все законно. В принципі, аргументи з того часу практично не змінились.

Експерти і правозахисники кажуть, що українське законодавство має суперечності у частині втрати громадянства.

Стаття 4 Конституції чітко каже, що в Україні існує єдине громадянство. А підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом.

Стаття 25 вказує, що громадянин України не може бути позбавлений громадянства та вигнаний за межі країни. Це фундаментальне конституційне право.

Проте стаття 106 Конституції каже, що президент ухвалює рішення про прийняття до громадянства України або його припинення.

Тобто, позбавити не можна, а от припинити – цілком. І навколо цього точаться всі суперечки.

Багато українців добровільно виходять з українського громадянства за спеціальною процедурою, коли отримують інші паспорти. І президент видає укази щодо них.

Коли мова йде про недобровільне позбавлення громадянства, виникають політичні скандали і різночитання.

У своїх указах щодо Саакашвілі та Артеменка Порошенко посилався на своє право за 106 статтею Конституції. Та на закон про громадянство – статті 17 та 19.

А там вказано, що підставою для припинення громадянства є його втрата.

І уточнено, що втрата – це добровільне набуття повнолітньою людиною громадянства іншої держави.

І якщо є докази цієї добровільності, то президент видає указ і припиняє українське громадянство. Це стосується і українців, які мали громадянство за народженням, як от пан Артеменко.

«Президент України видав указ про втрату громадянства України особами, які не виконали зобов'язання припинити іноземне

громадянство, а також такими, що добровільно набули громадянство іноземних держав», – прокоментували тоді історію з Артеменком у міграційній службі.

А щодо пана Саакашвілі є інше положення 19 статті закону про громадянство, що його можна припинити, якщо на етапі отримання людина подала про себе недостовірні відомості.

Це Порошенко і закидав Саакашвілі, який на той момент вже не мав грузинського паспорта, а тільки єдиний український.

Під час виборчої кампанії 2019 р. Зеленський критикував практику позбавлення громадянства і фактичного видворення з України.

У випадку із Саакашвілі новий президент повернув йому паспорт, той приїхав в Україну і кілька років навіть працював у Нацраді реформ.

У червні 2019 року Саакашвілі відмовився від позову до Верховного Суду щодо законності дій президента, який припиняє громадянств попри волю людини. Тому оцінки найвищого судового органу України такої практики ми не отримали.

Прецедент Артеменка

У ситуації з можливим позбавленням українського паспорта Зеленським людей, які тут народились і вирости, більше близька історія саме Артеменка.

В Україні тисячі людей мають два і навіть більше паспортів. Ігор Коломойський якимось навіть жартував, що має три.

Проте паспортний важіль щодо таких політиків застосовували вкрай рідко.

Артеменка позбавили паспорту і мандату депутата Ради невдовзі після того, як The New York Times опублікувала статтю про його скандальну дипломатичну ініціативу.

Він передав адміністрації Трампа план розв'язання конфлікту на Донбасі, який викликав шквал емоцій в Україні. Як ішлося у статті, план передбачав виведення російських військ з Донбасу, зняття санкцій з Росії та проведення референдуму щодо передачі Криму в оренду Росії.

Цей план політики називали відверто зрадницьким, засудив тоді свого депутата і лідер Радикальної партії О. Ляшко.

«Артеменко і його захисники кричатимуть, що Конституція забороняє позбавляти громадянства. Позбавляти – так, а припиняти – ні, не забороняє. Відповідно до Конституції, порядок припинення українського громадянства встановлюється законом. Закон України «Про громадянство» однією з підстав для втрати українського громадянства, передбачає, зокрема, добровільне набуття громадянства іншої держави», – захищав тоді рішення Порошенка Олег Ляшко.

Про те, що Конституція має вищу силу над законом, казали більшість правозахисників.

Артеменко тоді намагався відсудити український паспорт, проте програв.

Вищий адміністративний суд України в 2017 році став на бік президента.

Адвокат Леонід Сіваков тоді захищав інтереси Артеменка і вважає, що рішення суду могло бути політично мотивоване.

У розмові з BBC News Україна він нагадав, що підставою забрати український паспорт була ксерокопія канадського.

Спочатку суд відклав розгляд справи до отримання роз'яснення від Канади, але потім не став чекати доказів і визнав указ президента законним.

«Але, на мою думку, якщо людина народилась в Україні, то позбавити його громадянства проти її волі неможливо, таке моє читання законодавства», – вважає Сіваков.

Хоча він визнає, що є чинні норми закону про громадянство, а тому і президент має великі повноваження.

«Якщо є беззаперечні докази набуття іншого громадянства – Ізраїль, США чи Канада, якщо у справі є всі докази цього, якщо у президента є беззаперечні докази, що людина набула іноземне громадянство, то у голови держави може бути такий важіль – видати указ і припинити», – визнає юрист.

Але наголошує, що докази не мають викликати сумнівів, а рішення не ухвалюватись поспіхом.

Адвокат каже, що зараз все віддано на суб'єктивний погляд президента – когось хоче позбавляти, когось не хоче.

«Закон про громадянство так прописаний, що президент може позбавляти, а може і ні.

Тут є простір для політичних рішень. Одних позбавити, а інших ні, як захоче президент», – констатує юрист.

Множинного громадянства немає

Потенційні різночитання міг би зняти новий закон про множинне громадянство, який Рада збиралась ухвалити ще минулого року, але поки що не зробила цього.

Коаліція планувала не відрізати тисячі українців з кількома паспортами від України, а лише заборонити займати владні посади власникам кількох паспортів. Але ці плани поки що не втілені.

«З початком війни вся робота над законом якось зупинилась, важко спрогнозувати, коли тепер парламент повернеться до змін до закону про громадянство», – розповів BBC News Україна депутат від «Слуги народу», який займався цим питанням раніше.

На його думку, позбавляти зараз людей українського паспорта через подвійне громадянство (особливо з паспортами дружніх країн) – не найкраща ідея, адже таких людей може бути дуже багато.

Прецедент Зеленського

С. Борщевський, Главком: Невзоров та Корбан: де логіка?

Попереджаю одразу: я не обговорювати-му законодавчі тонкощі й деякі розбіжності в тлумаченні різних статей Конституції та інших законодавчих актів, ані різницю між, скажімо, призупиненням та позбавленням громадянства. Міг би, але не буду, щоб не завести читача в хащі, де не заблукають хіба що кваліфіковані юристи та співробітники консульської служби.

Мене цікавить, за якою логікою український паспорт відібрали у громадянина України Геннадія Олеговича Корбана і такий же український паспорт надали громадянину Росії Олександрові Глібовичу Невзорову.

Корбан уродженець України. Не ангел, про що свідчать окремі деталі біографії Корбана-бізнесмена. Однак, у 2014 році

Насправді, як з'ясувала BBC News Україна, Зеленський вже позбавляв громадянства власників двох паспортів.

14 квітня 2021 року указом №161/2021 президент позбавив українського паспорта людину, яка мала ще й громадянство Ізраїлю.

Мова іде про одного з людей, яких президент та РНБО звинуватили в контрабанді на початку квітня 2021 року. Зокрема, тоді йшлося про позбавлення громадянства Вадима Альперіна, Араїка Амірханяна та Олександра Єрмічука.

Одним з адвокатів у цьому процесі є ексомбудсмен Валерія Лутковська.

Громадянин оскаржив це рішення у Верховному суді, розгляд триває вже кілька років і найближчими місяцями вже навіть очікується рішення.

Фабула справи і аргументи сторін практично ті самі, що й були у випадку Артеменка і Саакашвілі.

Тому можна чекати, що вже найближчим часом може бути прецедент рішення Верховного суду, який дасть відповіді на питання, чи може президент позбавляти українського громадянства (*BBC News Україна (<https://www.bbc.com/ukrainian/features-62253241>)*). – 21.07).

значною мірою саме завдяки зусиллям керівника апарату Дніпропетровської обласної державної адміністрації Корбана з протидії сепаратистській нечисті Дніпропетровська область мобілізувалася для відсічі агресору. З лютого 2022 року Корбан на чолі Територіальної оборони Дніпропетровщини.

Невзоров уродженець країни-агресора Росії. Не просто не ангел, а набагато гірше. І справа тут не в дідусеві-генералі МГБ, який боровся з литовськими «лісовими братами», що чинили опір окупантам на своїй землі. Зрештою, внук за діда не відповідає. Невзорову і власних «подвигів» вистачить. Тут і членство в редколегії газети «День» одіозного Олександра Проханова, і участь у бойових діях в іпостасі російського журналіста

в різних «гарячих» точках (Придністров'я, Югославія, Балтія, Карабах, Чечня, Ірак), і робота довіреною особою Путіна під час президентської кампанії 2012 року, і ще чимало моментів, відмитися від яких можна, лише зішкрябавши шкіру. Українські спецслужби ще не всі старі російські консерви розкрили, а вже нові на підході.

От і виникає питання, де логіка в тому, щоб відібрати паспорт у Корбана і надати паспорт Невзорову. А може, в цьому і вся заковика – паспортами Невзорова та Корбана відволікти увагу від чогось важливішого? (*Главком* (<https://glavcom.ua/columns/sborshevsky/nevzorov-ta-korban-de-logika-862821.html>). – 2022. – 24.07).

І. Головань, Українська правда.Блоги: Говда і Симоненко

Невідповідність Конституції і закону позавчорашніх указів Президента Зеленського про відсторонення-усунення Венедіктової і її партнера по брифінгам Баканова була настільки кричущо очевидно, що і відсторонення і усунення буквально через день різко перетворилися на звільнення.

Нащо було гордити той неконституційний город?

Щоб поставити на чолі Офісу Генерального прокурора і СБУ не просто лояльних, а абсолютно слухняних, ручних персонажів.

Тільки схоже у президентському офісі закон настільки зневажають, що навіть читати не вважають за потрібне.

Отже, 17 липня 2022 р. Президент Зеленський Указом ВІДСТОРОНИВ, в жодному разі не звільнивши Генерального прокурора. Наступного ранку заступник керівника Офісу президента Андрій Смирнов палко пояснював, що генпрокурора Ірину Венедіктову не звільнили, а тимчасово відсторонили для проведення розслідування. До звільнення залишалося трохи більше доби.

Відсторонення Президент Зеленський намагався обґрунтувати нормами частини другої статті 11 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Ось та частина друга статі 11 повністю:

«Президент України у період дії воєнного стану може прийняти рішення про відсторонення від займаної посади посадової особи, призначення на посаду та звільнення з посади якої віднесено до його повноважень, та покладення на відповідний період виконання обов'язків на іншу особу. Особа, на яку

покладається виконання обов'язків відповідно до цієї частини, повинна відповідати вимогам, визначеним законом для зайняття відповідної посади, з урахуванням положень цього Закону».

Однак хіба призначення на посаду Генерального прокурора віднесено до повноважень Президента? Ні, Президент не може самостійно Генерального прокурора ні призначити, ні звільнити. Бо відповідно до статей 40 та 42 Закону України «Про прокуратуру» потрібна згода Верховної Ради.

А от парламент звільнити генпрокурора без Президента може, оскільки висловлення Верховною Радою України недовіри Генеральному прокурору має наслідком його відставку.

Тому Закон «Про правовий режим воєнного стану» підставою для відсторонення генпрокурора бути не може. Це настільки очевидно, що навіть чиновникам президентського офісу не знадобилося багато часу, щоб це зрозуміти і запустити у дію план Б – звільнення за згодою Верховної Ради. Законність того звільнення теж більш ніж сумнівна (як і все, що робиться чиновниками президентського офісу у їх улюбленому «портновському» стилі).

Та повернемося до ситуації у Офісі Генерального прокурора.

Ніхто не сумнівається, що метою комбінації було поставити на чолі того Офісу ручного пана Симоненка.

І той вже «став на чолі» і заходився поряdkувати.

От тільки...

У тій частині другій статті 11 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» сказано,

що Президент, відсторонюючи когось від посади, покладає виконання обов'язків на іншу особу НА ВІДПОВІДНИЙ ПЕРІОД. Тобто, на період відсторонення.

Але ж президентський офіс вимушено відмовився від плану А (відсторонення), перейшовши до ще менш продуманого плану Б – звільнення.

Указ N518/2022 від 19 липня 2022 р. «Про звільнення І. Венедіктової з посади Генерального прокурора» поклав ВІДПОВІДНОМУ ПЕРІОДУ край.

Вже немає відстороненого (хоч і очевидно незаконно) Генерального прокурора.

Генерального прокурора звільнено.

Отже, відсутні будь-які підстави «виконання обов'язків» відстороненого генпрокурора.

А тому панові Симоненку час повернутися на своє місце заступника.

До призначення нового, Генеральний прокурор відсутній.

Відповідно до закону, а саме частини третьої статті 9 Закону України «Про прокуратуру», у

разі відсутності Генерального прокурора його повноваження здійснює перший заступник Генерального прокурора.

І тому, якщо в Офісі Генерального прокурора поважають норми «профільного закону», завтра (хоча ні, вже сьогодні) зранку Перший заступник Генпрокурора пан Роман Говда має приступити до виконання обов'язків Генерального прокурора.

Якщо в Офісі Генерального прокурора поважають норми закону більше за примхи чиновників президентського офісу.

P.S. Відповідно до закону, особливий порядок призначення прокурора на посаду, звільнення з посади, є однією з гарантій, що забезпечує незалежність прокурора. А незалежність – одна з засад діяльності прокуратури.

Чи варто говорити, що визнання прокурорами себе «членами команди» не має нічого спільного з незалежністю і верховенством права? *(Українська правда. Блогу (https://blogs.pravda.com.ua/authors/golovan/62d723f6de2e7/_). – 2022. – 20.07).*

Д. Литненко, Закон і Бізнес: Усунути не можна звільнити

Приймаючи рішення про усунення Івана Баканова від виконання обов'язків Голови СБУ, Президент послався на Дисциплінарний статут Збройних Сил України. Адже за Конституцією звільняти цього чиновника може лише Верховна Рада.

Указ Президента від 17.07.2022 №499/2022 оприлюднений на сайті глави держави.

Так, саме за парламентом згідно із п. 12-1 ст. 85 Основного Закону закріплене повноваження призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України. І навіть введений у країні воєнний стан не змінив цієї кадрової процедури парламентсько-президентської держави.

Але усунення військовослужбовця від виконання обов'язків фактично є не кадровим питанням, а питанням дисциплінарної відповідальності. Тож у даному випадку була застосована інша процедура.

Президент є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України (п. 17 ст. 106 Конституції), а співробітники СБУ є військовослужбовцями. І ст. 47 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України передбачає певні підстави для ухвалення рішення прямого начальника (командира) стосовно підлеглого військовослужбовця.

Але чи є Президент командиром (начальником) для Голови СБУ? Відповідь на це запитання у коментарі виданню «Закон і Бізнес» дав адвокат ADER HABER Віктор Залізнюк. «Дослівної цитати, що це так у законодавстві ми не знайдемо. Відтак, доводиться робити висновки виходячи з аналізу змісту компетенцій Президента відносно СБУ та Голови СБУ, – зауважив юрист. – Так, відповідно до Закону про Службу безпеки України, відомство підпорядковане Президенту; організаційна структура Служби визначається ним же; Голова призначається на посаду та звільняється з

посади Президентом; контроль за діяльністю здійснюється Президентом та уповноваженими ним державними органами... «Такий набір компетенцій дозволяє зробити висновок, що

Президент є керівником (начальником) для Голови Служби безпеки України».

Підстави для застосування усунення військовослужбовця вельми серйозні, якщо брати як критерій диспозиції окремих статей Кримінального кодексу.

Так згідно зі статтею 47 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України невиконання (неналежне виконання) службових обов'язків, що призвело до людських жертв чи інших тяжких наслідків або створило загрозу настанню таких наслідків, є підставою для усунення такого військовослужбовця від виконання службових обов'язків. Рішення про усунення військовослужбовця від виконання службових обов'язків приймається прямим командиром (начальником).

Але саме по собі усунення не є крапкою у процедурі. Тепер має бути проведене службове розслідування і ухвалене остаточне рішення. Адже ця сама норма статуту передбачає, що тривалість усунення від виконання службових обов'язків не повинна перевищувати тривалості службового розслідування та часу, необхідного для прийняття командиром (начальником) відповідного рішення за результатами такого розслідування.

Тобто, якщо йти логікою норми Дисциплінарного статуту, Президент за наслідками службового розслідування (хто і як

його проводитиме – окреме відкрите питання), має прийняти ще одне рішення стосовно І.Баканова. Це цілком може бути і подання про звільнення відповідно до ст. 85 Конституції.

Але цитована стаття Дисциплінарного статуту містить ще одне цікаве положення: командир (начальник), який усунув підлеглого від виконання службових обов'язків без достатніх підстав, несе за це відповідальність. Чи можлива у даному випадку відповідальність командира – питання риторичне.

Пояснюючи своє рішення, В.Зеленський розповів, що сьогодні зареєстровано 651 кримінальне провадження щодо державної зради та колабораційної діяльності працівників органів прокуратури, органів досудового розслідування, інших правоохоронних органів. У 198 кримінальних провадженнях відповідним особам повідомлено про підозру.

«Зокрема, понад 60 працівників органів СБУ залишилися на окупованій території та працюють проти нашої держави», – зазначив він. – Такий масив злочинів проти основ національної безпеки держави та зв'язки, зафіксовані між працівниками силових структур України та спецслужбами Росії, ставлять дуже серйозні питання відповідним керівникам. Кожне із таких питань отримає відповідь».

Тож очевидно, рішення по Службі безпеки ще ухвалюватимуться (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/152136-usunuti_ne_mozhna_zvilniti_yakimi_e_naslidki_rishennya_prezi.html). – 2022. – 18.07).

О. Колесников, Цензор.НЕТ: Децентралізація без демократизації або що не так із Планом Лугано в частині місцевого самоврядування?

На початку липня у швейцарському Лугано пройшла масштабна міжнародна конференція з відновлення України (Ukraine Recovery Conference), відлуння якої в інформаційному просторі чується й досі. Основна увага на заході була прикута до проєкту 10-річного плану відновлення України (свого роду Плану Маршала) з бюджетом в

\$ 750 млрд, над яким ніби то кілька місяців поспіль працювали більше двох тисяч фахівців.

У підсумку відгуки і про конференцію, і про План Лугано вкрай різноманітні: від помірковано-переможних реляцій урядовців та парламентарів до вельми критичних оцінок багатьох незалежних експертів і, навіть, до повної «зради», що ніби то взагалі жодного

плану толком ніхто й не представив. Оскільки мав честь особисто взяти участь у конференції, дозволю й собі вставити «п'ять копійок» у цю дискусію. Зокрема, спробую розібрати ту частину плану, яка стосується подальшого реформування місцевого самоврядування в Україні, адже саме цим напрямом активно займався останнім часом.

На загал, підрозділ щодо реформи місцевого самоврядування є частиною розділу Плану Луганно з реформування державного управління. У ньому автори сфокусувалися на чотирьох ключових, на їх думку, проблемах, і відповідно, визначили чотири основних цілі.

Проблема перша – недостатній рівень спроможності окремих територіальних громад і районів, що загострилася внаслідок повномасштабної війни. Відтак, План Луганно передбачає «оновлення адміністративно-територіального устрою з огляду на актуальні виклики, що постали перед місцевим самоврядуванням та місцевими органами виконавчої влади в умовах воєнного стану». По суті, йдеться про чергове перекроювання мапи країни на основі оновлених критеріїв спроможності, що повертає нас назад до адміністративно-територіальної реформи, яку нещодавно ми ніби вважали завершеною.

З одного боку, в такому кроці дійсно є певний сенс. Адже попереднє добровільне об'єднання громад здійснювалося радше на основі взаємних симпатій, ніж на підставі чітких критеріїв спроможності. А завершене воно було примусово і, разом з укрупненням районів, базувалося не стільки на розрахунках, скільки на домовленостях і компромісах.

Як наслідок, ми дійсно отримали чимало громад, спроможність яких від початку була сумнівною. Однак чомусь у попередні роки у владних кабінетах на це мало зважали, хоча про це багато говорили і писали експерти. По суті, принцип спроможності громад був принесений в жертву заради того, щоби реформа просувалася, і в цьому теж була своя логіка. Проте тоді навіщо зараз, коли українські громади ще від першого укрупнення не оговталися та все більше виснажуються війною, їм пропонується піти на нове коло реформи адмінтерустрою? І чи не

краще зосередитися на розбудові спроможності громад у рамках нинішніх конфігурацій, замість того, щоби штовхати їх знову у вир об'єднання?

Як альтернативу тут варто розглядати створення правового механізму для добровільної зміни конфігурацій громад, тобто за ініціативою останніх. По суті, такий механізм вже частково закладений в урядовий законопроект «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою України» (№4664), який перебуває на розгляді у Верховній Раді. Потенційно, це дозволить точково підійти до зміни конфігурацій громад там, де це має справді критичне значення, замість того, щоби заново запускати адміністративно-територіальну реформу по всій країні.

Проблема друга – нечітке розмежування повноважень місцевого самоврядування і держави за їх природою і незабезпеченість їх належними фінансовими ресурсами. Для її вирішення ставиться ціль «закріпити розподіл повноважень органів місцевого самоврядування на всіх рівнях адміністративно-територіального устрою, а також між органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади, передбачивши достатній фінансовий ресурс для їх виконання». Власне, потреба в цьому не піддається жодному сумніву, і від початку реформи це було визначено як один із ключових її напрямів. Тож у цьому аспекті ми просто продовжимо рухатися наміченим раніше шляхом.

Проблема третя – недостатній фаховий рівень працівників на місцях, низька привабливість публічної служби, відсутність довіри до корпусу службовців місцевого самоврядування. Вирішення вбачається через «запровадження дієвої та гнучкої системи підготовки та просування (підвищення кваліфікації) персоналу, формування привабливих та сприятливих умов роботи на публічній службі та її престиж».

До цієї цілі так само жодних запитань. Попередні спроби змінити законодавство про службу в органах місцевого самоврядування не були успішними. Відтак, в цій частині реформи виникла прогалина, яку необхідно якнайшвидше заповнювати.

Врешті, четверта проблема, яка визначена в Плані Лугано, полягає в недосконалості виборчого процесу на місцевому рівні у період постійних криз. Задля її вирішення ставиться ціль «удосконалити виборчу систему місцевих виборів», однак при цьому в дужках уточняється, що йдеться про «підстави непроведення виборів через відсутність належного рівня безпеки» та «підстави призначення позачергових місцевих виборів». Інакше кажучи, судячи з формулювання цілі, вона передбачає не зміну системи голосування (до якої насправді ще з минулих виборів є запитання), а радше корекцію певних процедурних норм.

Водночас, якщо копнути глибше в ті заходи, які пропонуються на виконання цієї цілі, то можна побачити, що вони з нею не дуже узгоджуються, принаймні в такому формулюванні. Адже передбачається і «вдосконалення виборчої системи на місцевих виборах, що забезпечить належне представництво територій територіальних громад», і «вдосконалення порядку фінансування проміжних місцевих виборів», і «запровадження єдиних стандартів обліку кількості населення територіальних громад», і «створення механізму визначення належності особи до певної територіальної громади для цілей участі в управлінні місцевими справами». Всі ці заходи йдуть далеко за межі поставленої цілі, а деякі навіть за межі інституту виборів.

Проте головне питання, яке викликає навіть поверхневий аналіз Плану Лугано в частині місцевого самоврядування, полягає в наступному: а чи всі основні проблеми сектору в ньому підняті та чи всі відповідні цілі поставлені?

У цьому зв'язку слід звернутися до концептуальних основ реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади. Нагадаємо, що вони були схвалені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р і відтоді не змінювалися. До слова, у самому Плані Лугано зазначається, що Концепція потребує оновлення, оскільки стан місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні зазнав кардинальних змін (вбачається, що

концепція виконана або навіть перевиконана за своїми етапами), та приведення у відповідність з актуальними викликами сьогодення (воєнний стан, перманентність ведення бойових дій тощо). Не ясно лише на підставі чого зроблений висновок про перевиконання Концепції.

До слова, це одразу кидається у вічі й відверто тригерить, оскільки декілька важливих компонентів Концепції насправді так і не були реалізовані, що власне й робило українську децентралізацію далеко не завершеною. Наприклад, вона передбачала внесення змін до Основного Закону України, аби закріпити нову владну архітектуру на конституційному рівні. Відповідна робота активно велася, причому ще й порівняно недавно проходили масштабні консультації. Однак у Плані Лугано про це ані слова!

Очевидно, що внесення змін до Конституції в умовах війни неможливе, але ж План Лугано – це про десятирічну перспективу. Чи означає це, що ми відмовляємося від ідеї оновлення Конституції в частині децентралізації взагалі? І просто «ховаємо» всі ті напрацювання, які робилися в цьому напрямку раніше?

Знову-таки, абсолютно пов'язане питання: чи відкидаємо ми надалі ідею створення системи ефективного державного контролю за дотриманням органами місцевого самоврядування вимог Конституції та законів України, що також передбачено Концепцією? Власне, про це трохи йдеться у наступному підрозділі Плану Лугано щодо реформи місцевих державних адміністрацій, однак якось цей фокус все-таки звучить недостатньо виразно. Хоча в минулі роки було чимало нарікань якраз на те, що децентралізація розв'язала руки місцевим лідерам, тож нагляд за законністю має бути одним із пріоритетів.

Врешті, не слід забувати, що значна частина Концепції також присвячена питанням розвитку демократії участі. І це насправді дуже важливо, адже передаючи на місцевий рівень все більше влади й ресурсів, важливо дати людям більше можливостей для участі в прийнятті рішень та здійсненні громадського контролю. Недарма максимальне залучення населення до прийняття управлінських рішень та сприяння

розвитку форм прямого народовладдя визначені у Концепції як один з ключових шляхів вирішення існуючих проблем, а підзвітність і підконтрольність органів і посадових осіб місцевого самоврядування територіальній громаді як один із головних принципів реформи. Більш того, на рівні Концепції за цим напрямом було поставлено низку завдань, жодне з яких у підсумку не було виконане. Тож і сам компонент розвитку народовладдя можна сміливо назвати найбільш нереалізованим у контексті політики децентралізації влади.

Однак що ми бачимо у Плані Лугано? АНІ СЛОВА про сприяння розвитку місцевої демократії! Чи означає це, що народовладдя для нас більше не ціль і не пріоритет? І що жодного законодавства, яке би створювало кращі умови для участі громадян у вирішенні

питань місцевого значення українська держава розробляти і приймати не збирається?

Врешті, саме головне питання у цьому зв'язку – як це взагалі узгоджується з проголошеними на цій же конференції Принципами Лугано, одним з яких є демократична участь? Під ним, до речі, розуміється те, що процес відновлення має бути зусиллями усього суспільства та ґрунтуватися на демократичній участі населення, включно з внутрішньо переміщеними особами і тими, хто повертається з-за кордону, місцевому самоврядуванню та ефективній децентралізації. По факту ж маємо реформу для людей без самих людей або децентралізацію без демократизації (*Censor.Net*) https://censor.net/ru/blogs/3356128/detsentralzatsya_bez_demokratizats_abo_scho_ne_tak_z_planom_lugano_v_chastin_mstsevogo_samovryaduvannya). – 2022. – 24.07).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Колишньому керівнику Конституційного Суду України Олександру Тупицькому обрали запобіжний захід – його заочно заарештували.

Про це йдеться на сайті Державного бюро розслідувань.

Зазначається, що Подільський районний суд Києва призначив Тупицькому запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Це дозволить клопотати про його екстрадицію з Австрії (*Слово і Діло*) (<https://www.slovoidilo.ua/2022/07/29/novyna/pravo/eksholovu-ksu-tupyczkoho-zaочно-zaareshtovano-dbr>). – 2022. – 29.07).

Голова Верховної Ради України Р. Стефанчук наголосив, що перелік реформ від Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки є не просто домашнім завданням, а внутрішньою необхідністю змінювати українське суспільство.

Як передає Укрінформ, у цьому він запевнив на зустрічі з Надзвичайним та Повноважним послом США в Україні Бріджит Брінк, про яку інформує у Фейсбучі.

“Військова, фінансова та санкційна підтримка України – це інвестиція в безпеку

демократичних цінностей та в безпеку інших країн. Про це говорив під час зустрічі з Надзвичайним та Повноважним послом США в Україні Бріджит Брінк. Я вдячний Сполученим Штатам Америки за ту колосальну фінансову підтримку та військову допомогу, яку відчувають українці. США – наш беззаперечний союзник”, – зазначив Стефанчук.

Він зауважив, що сьогодні для Америки важливо бачити реформи.

“Не секрет, що для США боротьба з корупцією – це пріоритет. Поруч із нею – судова реформа та відповідність нашого законодавства до міжнародного права. Хочу запевнити: Парламент готовий впроваджувати всі зміни. Ба більше, зараз усі усвідомлюють, що перелік реформ від ЄС та США – це не просто наше домашнє завдання. Це внутрішня необхідність змінювати наше суспільство”, – наголосив глава українського парламенту.

Також він процитував Бріджит Брінк, яка, за його словами, зауважила, що «Україна демонструє лідерські якості на полі бою, але у довгостроковій перспективі саме завдяки реформам Україна остаточно переможе росію»

(Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3527354-stefancuk-zapevniiv-brink-rada-gotova-golosovati-za-vsi-zmini-dla-borotbi-z-korupcieu.html>)). – 2022. – 12.07).

Національна рада з відновлення України від наслідків війни оприлюднила плани щодо відновлення України як у воєнний, так і післявоєнний період.

У сфері конституційної юстиції першочерговим завданням визначено вирішення питання щодо добору суддів Конституційного Суду України. Про це повідомила представник Верховної Ради у Конституційному Суді Ольга Совгіря (фракція «Слуга народу»), пише DailyLviv.com.

«Але на цьому заходи з реформи регулювання діяльності Конституційного Суду не закінчуються, – наголошує Ольга Совгіря.

У короткостроковій перспективі передбачається запровадити додатковий перехідний період для втрати чинності законами, які визнаються Конституційним Судом як неконституційні в умовах воєнного стану – впродовж 3 місяців після завершення воєнного стану. Також передбачаються заходи з підвищення прозорості діяльності КСУ через розширення переліку інформації про його діяльність, яка підлягатиме періодичному оприлюдненню.

У середньостроковій і довгостроковій перспективі передбачається:

- доопрацювання процедури притягнення суддів Конституційного Суду до дисциплінарної відповідальності;

- удосконалення процедури діяльності Конституційного Суду, порядку розгляду ним справ конституційного провадження;

- підвищення ефективності моніторингу дотримання судьями Конституційного Суду антикорупційного законодавства.

Реалізація цих завдань передбачає внесення змін як до поточного законодавства, так і до Конституції України – впродовж 2022-2026 років.

Зараз підгрупи Національної ради вже працюють над розробкою відповідних пропозицій змін до Конституції України, а

також над розробкою Кодексу конституційного судочинства (*DailyLviv (<https://dailylviv.com/news/polityka/vidnovlennya-ukrayiny-rozpochnut-z-reformuvannya-konstytutsiinohosudu-100870>)). – 2022. – 6.07).*

Конституційний суд вирішив не обирати голову у липні, та повернеться до цього питання у вересні. Про це Українським Новинам повідомило поінформоване джерело.

«У вересні будуть вибори голови», – повідомило джерело.

Натомість, у липні вибори голови повторно не призначались та не проводились.

За словами джерела, судді КС чекають закінчення повноважень на посаді судді Олександра Касмініна, після чого, проведуть вибори голови.

Як повідомляли Українські Новини, у червні Конституційний Суд не зміг обрати голову замість Олександра Тупицького, повноваження якого як судді сплили у травні.

Наразі обов'язки голови КС виконує Сергій Головатий, а склад суду зараз налічує 15 суддів.

Потенційними претендентами на посаду голови суду є всі судді КС: Сергій Головатий, Віктор Городовенко, Ірина Завгородня, Віктор Кічун, Віктор Колесник, Віктор Клименко, Василь Лемак, Володимир Мойсик, Олег Первомайський, Сергій Сас, Ігор Сліденко, Петро Філюк, Галина Юровська.

15 травня закінчився термін повноважень Олександра Тупицького як судді Конституційного Суду. Тупицький до 15 травня на сайті Конституційного Суду значився головою КС (*Українські новини (<https://ukranews.com/ua/news/870572-ksu-bude-obyraty-novogo-golovu-azh-u-veresni-dzherelo>)). – 2022. – 21.07).*

21 липня Конституційний Суд України ухвалив чергову Постанову про безоплатне передання двох тисяч літрів пального (бензину А-95) на потреби однієї з військових частин Міністерства оборони України. Аналогічну Постанову Конституційний Суд ухвалив 17 травня 2022 року про безоплатне передання військовій частині чотирьох тисяч двохсот

літрів дизельного пального. Загалом для потреб української армії Конституційний Суд передав шість тисяч двісті літрів пального.

Нагадаємо, що з метою надання матеріальної допомоги Збройним силам України у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України 2 березня 2022 року Конституційний Суд ухвалив Постанову про передання службового автотранспорту, що перебуває у користуванні Конституційного Суду України, на потреби оборони. Крім того, 3 березня 2022 р. на зборах суддів Конституційного Суду України ухвалили Рішення про перерахунок грошових сум у розмірі 50-70 % грошової винагороди (після відрахування податків та зборів) до завершення російської збройної агресії (*Юридична газета* (<https://jur-gazeta.com/golovna/konstituciyniy-sud-uhvaliv-postanovu-pro-dopomogu-zbroynim-silam-ukrayini.html>). – 2022. – 21.07).

На першому місці для вступу України в ЄС стоїть реформа Конституційного суду України (КСУ), тому що Президент В. Зеленський вирішив розвалити цей суд заради роботи антиконституційного закону про ринок землі. Про це під час ефіру заявив Суддя Конституційного суду у відставці В. Шишкін.

«Коли ми вступали в Раду ЄС в 90-х роках, чув про те, що Україна приєднається до ЄС. В цьому році буде 30 років, як український парламент було ухвалено почесним гостем в Європарламенті для Ради Європи. Нагадаю, що вимоги до вступу до Ради Європи, були однакові. Тоді експрезидент Кучма „підмахнув“ вимоги для того, щоб Україна вступила до Ради Європи. Вимоги були інтерпретовані ЗМІ. Хоча, насправді, вони були розділені на два блоки. Тобто вимоги обов'язкові, при прийомі нас до Ради Європи, та вимоги альтернативні. До речі, скасування смертної кари, під чим підписався Кучма – альтернативна вимога. Тобто Україна сама вирішує, погоджуватися чи ні. Тому цікаво, хто готував нам вимоги до вступу в ЄС. Європа чи наші?», – каже В. Шишкін.

Експерт дивується, що на першому місці для вступу України в ЄС стоїть реформа Конституційного суду.

«Другий пункт, це продовження судової реформи. Виникає питання, чи могла Європа прописати реформування саме КСУ? Якщо це стосується всієї судової системи, то у ЄС можуть бути вимоги, які зазначені в європейській декларації прав людини. Тому, всі країни, які вступили в Раду Європи, повинні так організувати судові системи, щоб дотримуватися цих вимог. Але вимоги стосуються тільки конвенції. Хто мені покаже вимоги до Конституційних судів ЄС? Адже у Франції Конституційний суд зовсім не відповідає вимогам аналогічних судів в Іспанії, Польщі чи Німеччині. В кожній країні ЄС Конституційні суди національно ідентифіковані. Тому в нас вже інтерпретація вимог до Конституційного суду. Зокрема, зазначається, що там мають працювати професійні судді високого фаху. Виникає питання за якою ознакою? Загальна форма – фахові судді ні про що не каже. Тож до вимог треба написати, що переважно мають бути фахівці в галузі Конституційного права», – підкреслює В. Шишкін.

Експерт нагадав, що зміни до суддів КСУ, запровадив експрезидент Янукович, щоб підлаштувати Конституційний суд під себе. Адже перший склад суддів КСУ був професійним.

«Кожен з президентів України намагався Конституційний суд підлаштувати під себе. І сьогодні також стирчать осячі вуха президента Зеленського. Йому треба розвалити ту частину КСУ, яка стоїть на позиціях неконституційності його закону про так званий ринок землі. Це антиукраїнський та антидержавний закон. Тому й з'явилася реформа КСУ», – резюмує експерт (*I-ua.tv* (<https://i-ua.tv/news/48888-zelenskyi-vyrishyv-rozvalyty-ksu-zarady-zakonu-pro-rynok-zemli-viktor-shyshkin>). – 2022. – 4.07).

Зараз на порядку денному в Офісі президента стоїть питання взяти контроль над Конституційним судом України шляхом створення там своєї більшості. Ми ж не Росія і не Білорусь, не варто в ці речі гратися.

Так прокоментував експерт з конституційного права А. Магера сьогоднішнє призначення суддею Конституційного суду

України народного депутата від партії “Слуга Народу” О. Совгірю.

“Думаю, що зараз на порядку денному у них стоїть питання взяти контроль над Конституційним судом України шляхом створення там своєрідної більшості. Тобто вони розглядають Конституційний суд як мініпарламент. Але чомусь вони забувають, що це зовсім інший орган. Зовсім інші функції, зовсім інший статус. Ми ж не Росія і не Білорусь, не варто в ці речі гратися”, – наголосив він в ефірі ТК “Прямий”.

Магера наголосив, що призначаючи політика, який навіть не здав мандат нардепа, на посаду судді КСУ є “кричущим порушенням” і ставить під сумнів питання незаангажованості Конституційного суду.

“Вони могли б призначити суддею Конституційного суду будь-якого науковця, у нас є багато науковців у сфері Конституційного права, потужних науковців. Але їх не призначають”, – наголосив він.

Експерт також прогнозує жорстку реакцію на подібне призначення з боку Венеційської комісії, і навіть Ради Європи.

“Українська влада повинна дотримуватися взятих на себе зобов’язань”, – додав Магера (*BigKyiv* (<https://bigkyiv.com.ua/v-op-pragnut-vzyaty-pid-kontrol-konstytucijnyj-sud-ukrayiny-magera/>). – 2022. – 27.07).

В Україні готують нормативну базу для вирішення питання множинного громадянства, повідомив в інтерв’ю «Укрінформу» перший заступник міністра внутрішніх справ Євгеній Єнін.

Розробкою нормативно-правових актів на доручення президента займаються Державна міграційна служба спільно з Міністерством внутрішніх справ.

Нормативна база має враховувати як ризики, які існують в умовах війни, так і перспективи повернення до України діаспори з інших країн світу.

«Виходимо з чіткого забезпечення балансу між безпековими інтересами нашої держави, особливо в умовах повномасштабної агресії РФ, з одного боку, а з іншого боку, необхідності залучення того потенціалу, яким володіє

закордонна українська громада в країнах Європейського Союзу, в Канаді, в Сполучених Штатах Америки», – пояснив він.

За його словами, Володимир Зеленський надає пріоритетного значення реалізації цієї ініціативи.

Множинне громадянство – давня ідея Зеленського. Проте дуже важко узгодити інтереси держави, яка перебуває у стані війни і турбується про свою безпеку, та інтереси людей, котрі мають або прагнуть мати два або більше паспортів (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/UKRAINE/v-ukrajini-hotujut-bazu-dlja-virishennja-pitannja-mnozhinnohromadjanstva.html>). 2022. – 18.07).

Джерела ZN.UA в офісі президента України підтвердили існування указу президента Володимира Зеленського щодо позбавлення громадянства десяти осіб, включно з депутатами Ігорем Васильковським («Слуга народу»), Вадимом Рабіновичем (заборонена ОПЗЖ), головою тероборони Дніпропетровщини Геннадієм Корбаном та олігархом Ігорем Коломойським.

Скріншот документа опублікував член Комітету ВР з питань правової політики Сергій Власенко.

Указ №502/2022 від 18 липня знаходиться у розділі секретних, оскільки в ОПУ є практика не публікувати укази щодо амністії та громадянства, пояснює наше джерело. І це підтверджує список документів на сайті (укази 502/2022 та 503/2022 там відсутні).

Факт видання та підписання указу Зеленським побічно підтвердив і радник голови ОПУ Сергій Лещенко.

«З високою часткою ймовірності, копію указу про позбавлення громадянства України було передано народному депутату Сергію Власенку в Центрвиборчкомі, куди копію указу було передано для виконання щодо позбавлення депутатських повноважень Рабіновича та Васильківського», – написав Лещенко у Telegram (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/ukaz-prezidenta-pro-pozbavlennja-hromadjanstva-kolomojskoho-ta-ko-je-ale-zasekrechenij-dzherelodtva-v-opu.html>). – 2022. – 21.07).

Експерт прокоментував позбавлення Корбана, Рабіновича та Коломойського громадянства України. Позбавлення громадянства України відомих публічних осіб може суперечити законодавству, про це під час ефіру розповів суддя конституційного суду у відставці В. Шишкін.

«Дивує, чому немає мотивації. Якщо людей позбавляють громадянства, когось примусово, наприклад, Корбана та Коломойського, мають бути обвинувачення, або людина має відмовитися від громадянства добровільно. Згідно 25 статті Конституції громадянин не може бути позбавлений громадянства та не може бути позбавлений права змінити громадянство. Тобто людина має написати заяву, що вона стала громадянином іншої країни, тому відмовляється від громадянства України. Адже у нас заборонено подвійне громадянство. Якщо людина бере паспорт іншої держави, вона таким чином добровільно відмовляється від українського. Також одна з підстав втрати громадянства надання неправдивих документів

та інформації. Але обов'язково має бути вказана причина, чому анулюється громадянство. Тому указ про позбавлення громадянства низці українців мене обурює», – каже експерт.

За його словами Корбан вважає, що його незаконно позбавили громадянства.

«До речі, в 2014 році у нас могли бути 2 ДНР. Завдяки активній діяльності Корбана у нас не стало Дніпропетровської народної республіки. Він врятував Дніпропетровщину від москальської агресії. А стосовно нардепа ОПЗЖ Рабіновича, то тут виникає підозра в колаборації. Але якщо громадянина позбавляють громадянства по статті колаборація, то його фактично виводять з-під удару. Адже притягнути до відповідальності не громадянина України не можна. Невже Рабіновича рятують від певної статті кримінального кодексу?», – резюмує В. Шишкін (*I-Ua* (<https://i-ua.tv/news/53452-ekspert-prokomentuvav-pozbavlennia-korbana-rabinovycha-ta-kolomoiskoho-hromadianstva-ukrainy>)). – 2022. – 26.07).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Речицький В., український юрист, спеціаліст з конституційного права, член ініціативної групи «Першого грудня», член Конституційної Комісії України від Української Гельсінської спілки з прав людини, конституційний експерт Харківської правозахисної групи, викладач кафедри конституційного права України Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Конституційні дебати під час війни

Схоже на те, що воєнний стан, у якому опинилася Україна після початку повномасштабної російської агресії 24 лютого 2022 р. не стільки призупинив, скільки інтенсифікував конституційні дебати довкола таких питань, як Конституція України (текст, правовий наратив), офіційна й неофіційна (академічна) конституційна доктрина, конституційний процес тощо.

Про все це продовжують говорити в умовах війни, яка вимагає не лише конкретної постановки запитань, але й лапідарних відповідей на поставлені питання. У свою чергу,

навіть найбільш успішні відповіді вимагають їх конкурентного порівняння, відбору й прагматичної оцінки. Науковці при цьому обмежуються, як правило, спостереженнями й роблять обережні висновки. У разі удачі висновки стають рекомендаціями. Однак по порядку.

Український конституційний наратив тут – це чинний текст Конституції України 1996 р. з усіма його покращеннями (amendments), змінами й доповненнями. Наратив (те, що хотіли сказати й зуміли сказати творці конституції) слід відрізнити від офіційної

конституційної доктрини – продукту діяльності Конституційного Суду України (далі – КСУ), який має нижчий рівень «канонічності». На відміну від тексту Конституції України, офіційна доктрина не вважається інтелектуальним продуктом установчої чи законодавчої гілки влади й може бути переглянута КСУ. При цьому КСУ, безпосередньо відповідальний за формування офіційної конституційної доктрини України, не несе відповідальності за текст (наратив) чинного Основного Закону. Що ж стосується неофіційної (академічної) конституційної доктрини України, то вона є інтелектуальним продуктом всіх компетентних і зацікавлених в питаннях конституціоналізму політиків і правознавців.

Як відомо, український конституційний процес характеризувався від початку дискретним характером, перериванням поступовості. Це зрозуміло з огляду на те, що Україна в 1991-1996 рр. перебувала в стадії початкового осмислення переходу від радянського авторитаризму до демократії й свободи. Спочатку робоча група Конституційної Комісії під головуванням Леоніда Юзькова запропонувала українським законодавцям «американську» конституційну модель (президентська республіка з віце-президентом, двопалатний парламент тощо), яку не було прийнято все ще політично впливовими тоді комуністами й соціалістами. Проект обговорювали й переписували, в тому числі за участю західних експертів, а влітку 1996 р. на його зміст особисто вплинув лідер українських соціалістів Олександр Мороз. Ключові для ст. 5 Конституції України положення про повновладдя народу були включені в проект за його ініціативою.

Спроба змінити конституційний дизайн в часи президентства Віктора Януковича (Конституційна Асамблея переглянула весь текст Основного Закону) закінчилася невдачею через «Революцію гідності» 2013-2014 рр. Подальші спроби модернізації Розділу II про права людини Конституційною Комісією України за президентства Петра Порошенка так само виявилися безрезультатними. Оновлення конституційного статусу Автономної Республіки Крим у 2017 р. шляхом

перетворення АРК з територіальної автономії на національну автономію кримських татар також зазнало фіаско. Не виключено, що Українська держава виявилася неготовою надати кримським татарам – корінному народу України, політичне представництво й землю в повномасштабну власність.

Таким чином, в обставинах теперішньої війни перед Україною залишається відкритою низка принципових в конституційному сенсі питань:

а) чи повинна Україна й надалі обмежуватися політичним режимом простої (електоральної) демократії, чи вона готова утверджувати в себе консолідовану демократію ліберального типу;

б) чи повинні права людини в Основному Законі України бути правами переважно «позитивного» (колективістичного), чи «негативного» (індивідуалістичного) зразка;

в) чи повинна Україна в своїх підходах діяти за конституційною формулою: вільне переміщення людей, товарів, послуг і капіталу, чи вона й надалі покладатиметься, переважно, на державні або рекомендовані Світовим банком чи МВФ економічні стратегії;

г) чи наважиться Україна скасувати чинні конституційні обмеження на свободу вираження поглядів (ст. 34 Основного Закону) за моделлю ст. 13 Хартії засадничих прав Євросоюзу (чинна з 2009 р. заборона обмежень на свободу слова в сфері літератури, мистецтва й науки, доповнена необхідністю визнання державами-членами академічної свободи університетів);

д) чи наважиться Україна пом'якшити вимоги власної Конституції щодо гарантій державної власності на землю й природні ресурси, чи держава й надалі залишатиметься тут такою собі «собакою на сіні».

Як показує філософський аналіз status quo, що нині панує в офіційній конституційній доктрині, Українська держава сьогодні все ще покладається на ментальні пріоритети «нашвидкуруч переосмисленого марксизму». Завдяки пролонгації такого підходу, конституційне право України не сприймається державою, правовою наукою й освітянами в функціональній якості права свободи (freedom's law у Рональда Дворкіна).

Своєю чергою, популярна на Заході ідея про те, що сучасне громадянське суспільство є опонентом чи навіть антагоністом держави, усвідомлюється українською політико-правовою спільнотою з помітним дискомфортом. Розуміння тієї обставини, що органічна правова система країн «ядра» (за Еммануїлом Валлерстайном) складається як біполярна (норми свободи *versus* норми порядку) лише починає торувати в Україні собі дорогу.

Якщо західна парадигма (як широка концепція розвитку) сучасного конституціоналізму схожа на різновид «світської віри в те, що є основою життя» (Вернер Гейзенберг), то ця віра характеризується в Україні зовні притлумленою компліментарністю до глави держави, уряду й системи державної влади в цілому. Такий підхід призводить до того, що розвиток офіційної конституційної доктрини відбувається у нас не плавно й поступово, як зростає «кораловий риф» – Дейньюс Жалімас, як розвиваються література й мистецтво, а через доволі жорстке витіснення одних конституційних цінностей іншими (президентська, парламентська й знову президентська республіка; заборона й відродження імперативного мандату; контрольований і неконтрольований КСУ). Тобто правовий поступ відбувається у нас майже так само, як відбувається – за Томасом Куном – зміна парадигм в природничих науках.

Крім того, ігнорування права на вільне придбання й володіння вогнепальною зброєю в конституційній доктрині України змінилося за час війни на просту роздачу зброї членам територіальної оборони. Вільний продаж вогнепальної зброї пропагується нині вищими посадовими особами Міністерства внутрішніх справ, включаючи Дениса Монастирського. Подібна зміна пріоритетів вочевидь вимагатиме внесення змін в офіційну конституційну доктрину України.

Своєю чергою, обов'язок «неухильно додержуватися Конституції України та законів України» (ст. 68 Основного Закону) поступово доповнюється неофіційним визнанням права народу на демократичне повстання. З іншого боку, закріплена в засадах конституційного

ладу України (частина третя ст. 15 Основного Закону) заборона цензури поєднується з вилученням із продажу російськомовної літератури й наміром знищити майже 50% існуючого в країні бібліотечного фонду. Така «конвертація» цінностей свідчить про незавершеність національного конституційного процесу, в якому поки що лише формально стверджується ідеологічний плюралізм, множинність політичних логік і практик.

Усе це переконливо свідчить на користь того, що офіційна конституційна доктрина України все ще знаходиться в незбалансованому чи навіть гарячому стані вулканічної магми. Паралельно це свідчить також про очевидну для всіх учасників і спостерігачів незавершеність українського конституційного процесу.

Нині офіційна конституційна доктрина України знаходиться під впливом як американської, так і європейської конституційної парадигми. Однак про серйозну конкуренцію даних впливів поки що не йдеться. Тим більш зарано говорити про якісне переважання в Україні північноамериканських конституційно-правових поглядів і підходів. Як відомо, розділ проекту Конституції України під назвою «Громадянське суспільство» був вилучений щойно після того, як це зробили наші не західні, а східні сусіди.

У підсумку Україна має те, що в рейтинговому переліку «найвищих соціальних цінностей» в ст. 3 Основного Закону марно шукати категорію свободи народу, власності чи приватного володіння. Хоч як це дивно, але чинна Конституція України все ще дозволяє конфіскувати власність, набуту законним шляхом і не допускає вітчизняних магнатів до адекватного їх ролі парламентського представництва.

Як правовий нарратив, Основний Закон України не виправдовує примусового позбавлення громадянства в якості засобу державної репресії «сильних і незгодних». Однак при цьому офіційна конституційна доктрина, яку репрезентує КСУ, свідомо мириться з фактами насильницького позбавлення українського громадянства Президентом. У свою чергу, такий підхід дозволяє запідозрити,

що офіційна конституційна доктрина України досі не сприймає індивіда в якості морального суверена, громадянство якого є невід'ємним елементом його соціальної ідентичності.

Україна є чи не найбагатшою за своїми природними ресурсами й водночас найбільш бідною за рівнем добробуту населення країною Європи – статус, який тривалий час (2010-2015 рр.) поєднувався у нас з найвищим показником смертності на 100 тис. населення серед країн світу, що мають таку статистику. Не усвідомлюючи того факту, що максимізація багатства веде, всупереч Марксу, до утвердження, а не до скасування моральних цілей, український конституційний наратив разом із офіційною конституційною доктриною продовжують підживлювати сприйняття вітчизняної Конституції як «закону для бідних». Утопічний Основний Закон є перенасиченим благими намірами й залишає враження популістського тексту, сентиментально «дбайливого, як бабуся» (Джон Грей).

Офіційна конституційна доктрина України не стимулює правовими засобами індивідуальну творчість, бізнес і ринкову економіку в цілому, ставлячись до них хіба що терпимо. Капіталізм і раніше сприймався в Україні суто матеріалістично (не за Йозефом Шумпетером чи Деніелом Беллом), а тому для творців і реформаторів Основного Закону України «ірраціональна» мотивація фінів і швейцарців, які відмовилися на своїх референдумах від гарантованого державного доходу, здається чимось містичним.

Навіть як академічна доктрина, український конституціоналізм уникає будь-яких федералістських дискусій. Так, мирне розділення Чехословаччини на дві суверенні демократії за президентства Вацлава Гавела не згадується й не оцінюються в Україні як позитивний чи корисний досвід. Доволі ускладнено сприймаються офіційною й неофіційною конституційними доктринами України й такі поняття, як інтелектуальна свобода, права політичних меншин, множинність культурних практик. У атмосфері політичного монотеїзму функціонери часто вимагають мужності й рішучості й там, де більшою мірою потрібна

мудрість. Ситуація війни не може не підносити на політико-правовий рівень стилістику мислення армійських генералів. Але з іншого боку, саме поширеність аналогічної практики в повоєнних Сполучених Штатах здобула свого часу негативну оцінку.

На жаль, Основний Закон й офіційна конституційна доктрина України поки що ігнорують поведінкову економіку, відкриту в теорії перспектив Канеманом і Тверські. Вони також погано сприймають уявлення про фундаментальну роль нюансів у механізмах культурного розрізнення, як про це писав ще у «Поневоленому розумі» Чеслав Мілош. Як і за радянських часів, конституційний наратив і офіційна доктрина тяжіють у нас до риторики соціального братерства й егалітарного народоправства. З аналогічного приводу опоненти «народника» Михайла Грушевського звинувачували останнього в «мужикопоклонстві». Сьогодні про таке не йдеться, але український конституційний процес усе ще вимагає-таки системного вилучення токсинів соціалізму.

Так чи інакше, модернізація українського конституційного наративу може відбуватися лише паралельно з емансипацією менталітету конституційних суддів. Про низку проблем такого рівня вже згадувалось вище. Тут же хотілося б звернути увагу на потребу в усвідомленні законодавцями й вищою суддівською кастою України логіки «парадоксу наслідків» Макса Вебера як прояву закономірностей розвинутого капіталізму, що характеризуються низкою важливих для української демократії ефектів.

У широкому плані усвідомлення парадоксу наслідків Макса Вебера дозволило свого часу зрозуміти, яким чином протестантський аскетизм призвів до багатства (Брайян Тернер); як соціальна гармонія виробляється з хаосу ринку (Фрідхельм Гуттандін); чому публічні вигоди є зазвичай логічним продовженням особистісного гедонізму (Бернард де Мандевіль), а також чому в більшості випадків так погано закінчується політичний радикалізм (Едмунд Берк).

Академічна конституційна доктрина в Україні вже засвоїла ту закономірність, що

прагнення до рівності, справедливості й братерства часто призводить до державного централізованого контролю, концентраційних таборів і тиранії. Однак академічного розуміння в цій сфері недостатньо. Судді КСУ й українські законодавці мали б усвідомити, що органічного конституціоналізму й ліберальної демократії вимагає не стільки держава, скільки справжній ринок. Ринок вимагає органічного конституціоналізму так само, як конституціоналізм – ринку. Причому ігнорувати дану закономірність просто небезпечно.

Оскільки Україна здобула статус країни-кандидата на членство в Євросоюзі, офіційна конституційна доктрина України має орієнтуватися на те, що основним політичним і правовим гаслом Євросоюзу є «ринкова економіка, де можна змагатися».

Не секрет, що стан україно-російської війни провокує також конституційне применшення фундаментальної ролі приватної власності. Це своєю чергою призводить до пониження значущості автономного індивіда з незалежними статками як суб'єкта конституційного права. Не менш руйнівною війна є для адекватного конституційного усвідомлення ролі українських регіонів, їхньої політичної й економічної свободи, потреби у сенатському парламентському представництві їх інтересів тощо.

Війна стимулює офіційну конституційну доктрину України до такого усвідомлення свободи народу, за яким ця свобода є наслідком певного рішення, утопічного проекту (див. Гайєк про два джерела свободи). Таке розуміння спонукає законодавців і суддів контролювати межі свободи політико-правовими рішеннями.

Останнє призводить до деградації соціальної евристики й пригнічує індивідуальну творчу активність. У такий спосіб війна й підтримуваний нею порядок притлумлюють розуміння свободи як результату спонтанних, хаотично-стохастичних процесів. Це вочевидь шкодить національному прогресу, оскільки творча свобода виникає не з директиви, а є атрибутом неконтрольованих розумових процесів.

Таке розуміння свободи є, у свою чергу, максимально наближеним до парадигми американського конституціоналізму. Що ж стосується «керованої» свободи як результату наперед запрограмованого (революцією, війною тощо) проекту, то воно є ближчим до ідейного спадку Великої французької революції 1789 р. й французького (континентального) конституціоналізму в цілому. Українська конституційна доктрина є нині ближчою до континентального (більш поміркованого, ніж американський) розуміння шляхів прогресу, у чому проглядає саме сьогодні певне протиріччя. Адже головною воєнно-політичною гарантією суверенітету України виступає нині не Євросоюз, а Сполучені Штати.

Можна припустити, що американський конституціоналізм послідовно відтворює в собі нормативну вимогу: свобода детермінує обсяг демократії, прийнятної в суспільстві. Натомість конституціоналізм континентального зразка вимагає майже зворотного: демократія має визначати обсяг прийнятної для суспільства свободи. На жаль, в Україні переважає поки що доволі поміркована схема взаємовідносин між демократією й свободою. Про це свідчить масова (не лише під час війни) заборона опозиційних телеканалів і політичних партій, вилучення з книжкових магазинів і бібліотек російського інформаційного контенту, заборона на показ в Україні польського фільму про Волинську різню 1943 р., обмеження на в'їзд в Україну представників творчої еліти тощо.

Схоже, що для суттєвого покращення офіційної конституційної доктрини українцям потрібно також добитися більшої довіри законодавців і суддів КСУ до «іраціонального» поведінкового початку як такого. Для досягнення такої мети, як писав у книзі про ідентичність Френсіс Фукуяма, всім нам знадобиться «якісніша теорія людської душі». Політикам і законодавцям варто замислитися над тим, що не холодний раціоналізм, а емоційна матриця (людська інтуїція, харизма, підсвідомість) є справжнім джерелом людської поведінки. Недарма в країнах з англосаксонською правовою системою так і не зумів утвердитися тоталітаризм.

Державницький дирижизм програє індивідуалістичним стратегіям. Тому ігнорування офіційною конституційною доктриною України ролі спонтанних, ірраціональних людських мотивацій посилює кризу українського конституціоналізму, причому не лише в умовах війни.

У підсумку, політикам, законодавцям і конституційним суддям варто звернути увагу на те, що ринкова економічна система є не просто засобом обміну товарами в широкому розумінні цього поняття. Не менш важливим є те, що справжній ринок підтримує й розвиває в людях здоровий глузд, насажує їх до відкритості в поведінці, стимулює інтелектуальну чесність і емоційне сприйняття світу.

Лівий унілатералізм поки що залишається світоглядною опорою офіційної конституційної доктрини України, а тому й вітчизняного конституціоналізму в цілому. Свідченням

цього є не лише традиційне перебільшення ролі держави, але й заборона на вільний продаж зброї, підтримання державної власності на землю й природні ресурси, прагнення поставити ЗМІ «на службу народу», бездумне накладання обмежень на свободу вираження поглядів в літературі, мистецтві й науці.

Характерний для України фатум поміркованості вже призвів до того, що ключові конструкції українського конституціоналізму відповідають лише простим матеріалістичним пріоритетам. Тому гаслом оновленого українського конституціоналізму мала б стати не «ще одна міщанська республіка» (якої боявся Михайло Грушевський), а інтелектуальна свобода й ринок, у якому дійсно можна ефективно змагатися й прагнути до щастя (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/152105-ignoruvannya_irracionalnih_lyudskih_motivacij_posilyue_krizu.html). – 2022. – 14.07).

Смирнов А., заступник керівника ОП

Як Україна буде перезавантажувати судову систему під європейські стандарти

(Інтерв'ю)

Судова реформа – основна вимога, яку Україна повинна виконати для того, щоб стати повноцінним членом Європейського Союзу та отримати кошти від міжнародних партнерів на відбудову країни.

Андрій Смирнов, 41, – головний ідеолог судової реформи в Офісі президента. Як він бачить реформу Конституційного суду, ВРП, ВККС та які кроки потрібно зробити, щоб повернути довіру до судів в Україні, – велике інтерв'ю.

Привести судову систему до європейських стандартів в Україні намагаються з 2014 року. Запровадження реформи очищення та оновлення суддівського корпусу в 2016 році так і не дало очікуваного результату.

У 2021 році Верховна Рада ухвалила законодавство щодо оновлення Вищої ради правосуддя (ВРП) та Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС) – саме ці два органи

відповідальні за добір суддів на посади та звільнення суддів. Активна фаза реформи тривала в лютому перед початком повномасштабного вторгнення РФ.

Ще одна важлива складова судової реформи та пріоритет номер один для міжнародних партнерів – відбір суддів до Конституційного суду (КСУ). Ключова вимога – судді повинні проходити перевірку на добросовісність перед призначенням.

Також важливе питання – санкції проти російського воєнного та політичного керівництва, де Україні також не обійтися без міжнародної підтримки.

Це скорочена та відредагована версія інтерв'ю.

Перезавантаження судової реформи

– *Суди – одна з головних тем, коли йдеться про реформи в Україні. Ви – куратор групи з*

юстиції Національної ради, яка займається підготовкою плану відновлення України. Яку судову реформу ви, зрештою, напрацювали?

– Група з юстиції працювала не лише над судовою реформою. Це й правоохоронні органи, прокуратура й загалом юстиція. У наших напрацюваннях не було нічого інноваційного, але це дуже широке коло змін, які давно треба було зробити.

Якщо буквально зачитувати драфт документа, то йдеться, наприклад, про оптимізацію мережі загальних судів, цифровізацію судового процесу, оновлення складу Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів, початок роботи суду з інтелектуальної власності, запровадження безпосередньої участі громадян у судочинстві (це про інститут присяжних та мирових суддів). І це тільки один блок та далеко не всі питання.

– Тобто йдеться навіть не зовсім про реформу?

– Чому? Це стратегічна візія, вона повністю кореспондується зі стратегією судової реформи, яка була затверджена ще минулого року з конкретною гюадтар та дедлайнами.

– Зараз багато говорять про можливу масштабну реформу держуправління. Чи йдеться про структурні зміни в судовій та правоохоронній системах?

– Ми дійсно обговорюємо це – поки що на експертному рівні. Не виключаю, що вже найближчим часом буде створено робочу групу, яка займатиметься реформою держуправління, яка буде охоплювати в тому числі оптимізацію в правоохоронних органах, судовій системі і так далі. Багато функцій органів державної влади дублюються, деякі з них не довели свою ефективність.

– У вас уже є розуміння, які саме органи можуть бути реформовані в першу чергу?

– Ні. Ми хочемо почути відповідь на це питання від робочої групи, яку, сподіваюсь, буде створено найближчим часом.

– Що треба змінити саме в судовій системі, на вашу думку?

– Якщо висловлювати чисто моє суб'єктивне бачення, перш за все треба змінити підхід до формування судової практики. Ненормально,

коли рішення Верховного Суду суперечать одне одному. Судам нижчих інстанцій у цьому сенсі немає на що спиратися. У них є дуже широке поле рішень Верховного Суду, тож вони можуть приймати фактично будь-яку юридичну позицію. Таке різноманіття правових позицій щодо схожих спірних правовідносин недопустиме і призводить до хаосу.

У той же час стала судова практика дасть можливість нам отримати значно більш якісні рішення у судах нижчої інстанції.

Другий момент – я вважаю, що Велика палата Верховного Суду взагалі не потрібна. Це 21 суддя різних юрисдикцій. Якщо і допускати її функціонування, то вона має займатися виключно визначенням підсудності спорів, а не розглядати їх по суті, як це відбувається зараз. Ще одна проблема на поверхні – ВП розглядає спори, пов'язані з переглядом рішень Вищої ради правосуддя, яка при цьому розглядає дисциплінарні скарги на самих членів ВП. А голова Верховного Суду є одночасно членом ВП та Вищої ради правосуддя! Так, він не бере участі в перегляді рішень ВРП, але питання ризиків впливу не знято. Ця конструкція не функціональна і дивна.

Реформа Конституційного суду, ВККС та ВРП

– Що нагальніше: зміни в судовій системі чи питання Конституційного суду?

– Це абсолютно різні речі. У плані кандидатства України на вступ до ЄС чітко задекларована теза, що ми маємо передбачити процедуру перевірки на доброчесність кандидатів до КСУ. Найближчим часом буде внесено зміни до закону, зараз ми обговорюємо, який механізм для цього використати.

Є різні думки. З точки зору ефективності й швидкості вирішення цього питання, мені імпонує варіант із делегуванням цих повноважень уже створеній Етичній раді, яка перевіряє на доброчесність кандидатів до ВРП. Її вже створено, і вона почала працювати. Але загалом процедура така, що перед призначенням кандидати мають отримати висновок про доброчесність. Можна створити аналогічну комісію, це займе більше часу.

Складність нашої ситуації в тому, що незабаром має відбутися з'їзд суддів, який має призначити двох членів КСУ та членів ВРП. Я думаю, що через те, що поки немає усіх висновків Етичної ради щодо кандидатів у члени ВРП і кандидатів у судді КСУ, цей з'їзд буде перенесено.

– Чи зможе Етична рада впоратися з додатковим навантаженням?

– Я б не сказав, що зараз на них звалилося багато роботи. Вона почала працювати тільки на початку травня, хоча ніхто не заважав проводити засідання онлайн. Через це в нас досі не працює конституційний орган – Вища рада правосуддя. Вже п'ять місяців не розглядають жодні дисциплінарні скарги на суддів. Через це страждає вся країна.

Прокурор, наприклад, не може підписати підозру судді-колаборанту, тому що ВРП не здатна дати згоду на затримання чи санкцію. Кому від цього легше? Тому, я дуже хотів би, щоб Етична рада працювала динамічніше. Працююча ВРП нам потрібна не просто на минулу п'ятницю, а на п'ятницю, що була у грудні минулого року.

– Етичну комісію вже критикують за їхні рішення щодо складу ВРП. Ви слідкуєте за цим процесом, маєте запитання?

– Етична рада – це незалежний допоміжний орган, який наполовину складається з міжнародних членів, вони мають переважне право голосу та право вето щодо будь-якого рішення. Орган створено за безпосередньої участі наших міжнародних партнерів.

Мені відомо про його рішення, але, відверто кажучи, викликає здивування, коли я бачу невдоволені коментарі деяких активістів та експертів. Ці ж самі люди були в перших рядах, хто вимагав якомога швидшого запуску Етичної комісії саме в такому форматі.

– Чи є певні терміни від міжнародних партнерів, коли ми маємо запустити ВРП?

– Ні. До того ж це було б доволі цинічно, оскільки Етична рада, від якої залежить запуск ВРП, по суті, це і є міжнародні партнери.

– Наразі потрібно добрати 2500 судів. Добір цих кадрів уже можна вважати переавантаженням судової системи?

– Ні. Подолання кадрового дефіциту не знаходиться в прямій залежності від зростання довіри до судової влади. Судова реформа – це перелаштування системи. А коли ми говоримо про створення допоміжних органів, які перевіряють на добросовісність Вищу раду правосуддя або Конституційний суд, це не реформа.

Це не змінює уявлення про четверту гілку влади та жодним чином не відображається на зростанні довіри. Реформа – це новий підхід до судочинства в країні, нові зрозумілі правила й червоні лінії. Перше, що потрібно зробити, це оптимізувати судові органи й органи суддівського самоврядування. Перенасичення, дорого, багато.

Друге – питання діяльності Верховного Суду. Система повинна в першу чергу розвиватися за зрозумілими правилами роботи для суспільства, а не для суддів, але з відчутним прогресом у питаннях незалежності самої судової влади.

Реформа закінчиться тоді, коли словосполучення «довіра до суду» не буде тригером для суспільства в будь-якій дискусії. Rule of law – сьогодні ключовий пункт для отримання будь-якої допомоги від міжнародних партнерів на відновлення країни. В тому числі членства в ЄС.

– Яке персонально ваше бачення судової реформи?

– Зупинитися з експериментами і дійсно провести реформу. Перше – стабілізувати роботу і привести до Конституції України систему дисциплінарного контролю за судьями. Для цього потрібно створити окремий дисциплінарний орган та розвантажити ВРП від невластивих їм повноважень.

У Конституції України чітко прописано, чим має займатися. ВРП здійснює розгляд скарг на рішення дисциплінарного органу. Проте наразі цим дисциплінарним органом у країні є саме ВРП.

Це неправильно, потрібно створити окремий орган. Достатньо залишити 21 члена, які в порядку апеляційного розгляду дисциплінарних справ без ручних інспекторів та патронатних служб можуть поставити крапку в притягненні судді до відповідальності або в відмові щодо такого притягнення.

Друге. Оптимізувати інституції, які не є ефективними в тих організаційних формах, в яких вони сьогодні існують, і витрачають великі бюджетні кошти. Наприклад, Національна школа суддів із бюджетом понад 100 млн грн взагалі не потрібна. Достатньо зробити навчальний центр у складі Вищої кваліфікаційної комісії суддів.

Третє. Чув кілька разів від представників судової влади про об'єднання ВРП і ВККСУ. Категорично проти. Це не реформа, а спроба централізації і використання повноважень окремих інституцій. ВРП, навпаки, потрібно розвантажувати. Ключова функція ВККСУ – заповнення кадрового дефіциту, не більше. Згодом, коли це питання буде вирішено, а дефіцит суддів подолано, можна подумати про оптимізацію ВККСУ.

– Чи потрібна реформа судів інших інстанцій?

– Кількість судів адміністративних апеляцій потрібно збільшити. На кожну адміністративну апеляцію припадає 3–4 області. Необхідно розширити їх кількість із восьми до 10–12. Це про якісну оптимізацію, саме для забезпечення доступу до правосуддя.

У той же час величезну кількість судів загальної юрисдикції можна оптимізувати. Це питання давно на столі й знаходиться в прямій залежності від нового територіального поділу районів. Завжди радимось з керівниками обласних апеляцій, для того щоб новостворена карта судів змогла якісно покрити потребу в доступі до правосуддя.

– Яка наразі ситуація з призначенням керівника САП? Коли призначать нового керівника?

– Я не маю жодного відношення до роботи конкурсної комісії по САП. Мені відомо, що справа на завершальному етапі. І все в руках самої конкурсної комісії.

– Президент ввів у дію Положення про реєстр олігархів. Що далі?

– Зараз м'яч на стороні РНБО. Весь цивілізований світ наразі бачить, що Україна у цьому плані стала форвардом. Ідея, яка на рівні законопроекту сприймалася з великим скепсисом, зараз вітається нашими

міжнародними партнерами. Саме тому імплементація цього закону – це один із пунктів, який ми повинні виконати для того, щоб стати повноцінними членами Європейського Союзу.

Репарації та санкції

– Чому Україна ввела санкції проти російського політичного та воєнного керівництва пізніше, ніж це зробили міжнародні партнери?

– Питання внесення на розгляд РНБО прізвищ конкретних осіб, які причетні до розв'язання воєнних дій на території України, напряму залежить від суб'єктів подання.

Наразі з прем'єр-міністром ми вже піднімали питання прискорення розгляду санкцій, які застосовуються нашими міжнародними партнерами. Так, у питанні віддзеркалення санкцій спостерігалось певне просідання. Проте незабаром питання буде вирішено, і міжнародні санкції будуть віддзеркалюватися швидше.

– Щодо конфіскації активів. НАЗК запевняє, що знайшло активи всіх росіян та білорусів в Україні. Як наразі влаштований процес їх конфіскації?

– Верховна Рада прийняла закон №7194 з пропозиціями президента – питаннями конфіскації активів займається не НАЗК, а Мін'юст. Це правильне рішення, бо для НАЗК це не властива функція. Крім того, саме Мін'юст буде відстоювати законність цих санкцій у Вищому антикорупційному суді.

Найближчим часом ми вже отримаємо перші позови від Мін'юсту до суду та, сподіваюсь, перші конфіскації активів осіб, які причетні до колабораційної діяльності або становлять загрозу національній безпеці. Але все залежатиме від якості роботи всіх дотичних до цього питання державних органів і інституцій. Доведення легітимної мети застосування такої виключної санкції, як конфіскація, це складна робота.

– Очевидно, що першим кандидатом на конфіскацію активів стане Віктор Медведчук.

– Можливо. Але ми з вами живемо в правовій державі, і тому емоції потрібно відкладати на другий план. Україна рухається в напрямку

розвитку правової демократії, і ми повинні спиратися на докази, документи та рішення суду.

– *НАЗК каже, що сформувало перелік осіб, які можуть потрапити під санкції ще в березні. Тобто певна база вже є. На думку очільника НАЗК процес конфіскації активів може рухатися швидко. Чи задоволені ви сьогоднішніми темпами?*

– Перелік, який склало НАЗК, підтверджено відповідними матеріалами правоохоронних органів? РНБО для того, щоб розглядати цей перелік, повинно чітко розуміти легітимність цих рішень. Просто скласти перелік осіб може і Гусятинський районний суд або Житомирський обласний суд.

Питання не в списку, а в достатності доказової бази для прийняття рішення РНБО, введення цього рішення в дію Указом Президента та доведення легітимності санкції у ВАКС.

– *Наскільки ми можемо бути впевненими, що накладені санкції не будуть спростовані в судах?*

– Тут неможливо спрогнозувати. Все вирішить судовий процес. Завдання Мін'юсту – зібрати ґрунтовну доказову базу і довести правомірність в суді.

– *Ви казали, що до кінця року Україна підпише документ про створення Спеціального міжнародного трибуналу. Як зараз просувається цей процес?*

– У мене є обережний оптимізм, що Спеціальний міжнародний трибунал запрацює до кінця року. Ми вже заручилися підтримкою великої кількості міжнародних партнерів.

Ми зараз обговорюємо декілька треків – делегування для України прокурора, який би почав налагоджувати передстартову роботу цього трибуналу, узгодження

місцерозташування трибуналу, які країни до нього увійдуть та кого делегувати.

Була думка, що трибунал може знаходитися в Києві. Касаційний цивільний суд навіть зголосився надати для цього приміщення, символічно, що воно знаходиться навпроти посольства РФ.

Але для того, щоб довіра до цього органу була абсолютною з боку всіх країн цивілізованого світу, ми вирішили, що краще базувати трибунал у Європі. Адже розташування трибуналу на території потерпілої від війни країни може бути сприйнято неоднозначно. В будь-якому разі це все ще обговорюється.

– *Які країни до нього увійдуть ?*

– Перемовини відбуваються на дипломатичному рівні, але треба витримати дипломатичний етикет. Я не хочу заполітизованості цього питання. Як тільки я назву певну країну, це одразу матиме політичне забарвлення.

Відповіддю на питання є те, що Європейський парламент своїм рішенням вже визнав необхідність створення Спеціального міжнародного трибуналу та закликав надати технічну та фінансову підтримку для цього.

– *Наскільки реально притягнути вище воєнне та політичне керівництво РФ до відповідальності?*

– Мандатом роботи саме цього трибуналу буде розслідування злочину агресії проти України. З точки зору практики довести це нескладно. Щонайменше військове та політичне керівництво РФ стануть невиїзними, їм не буде спокою в цивілізованому світі (*Forbes.ua* (<https://forbes.ua/inside/rule-of-law-klyuchoviy-punkt-dlya-otrimannya-bud-yakoi-dopomogi-yak-kraina-bude-perezavantazhuvati-sudovu-reformu-intervyu-z-zastupnikom-kerivnika-op-andriem-smirnovim-04072022-6960>)). – 2022. – 6.07).

Жернаков М., голова правління Фондації DEJURE, д.ю.н.

Призначення Совгірі суддею КСУ – порушення Конституції, закону і зобов'язань перед ЄС

Верховна Рада сьогодні таки призначила Ольгу Совгірю суддею Конституційного Суду.

Це одночасно порушує Конституцію, профільний закон і наші зобов'язання перед Європейським Союзом.

1. Конституція каже, що судді КСУ обов'язково проходять конкурс. «Конкурс», який проходила пані Совгіря (до речі, в комітеті Костіна, в якому вона ж є заступницею голови) не перевіряв навіть елементарної відповідності кандидатів формальним критеріям Конституції.

Зокрема, переможцем «конкурсу» тоді комітет також визнав кандидата від ОПЗЖ колишнього міністра Павленка, який тільки юридичний ВНЗ закінчив 6 років як, коли Конституція вимагає 15 років юридичного стажу. Чи мають кандидати «високі моральні якості» і чи є «правниками з визнаним рівнем компетентності», як цього вимагає Основний закон, також, звісно, ніхто не перевіряв.

2. Закон про Конституційний Суд (ч. 3 ст. 11) чітко пише: «Суддя Конституційного Суду має відповідати критерію політичної нейтральності. Суддя не може належати до політичних партій чи професійних спілок, публічно виявляти прихильність до них, брати участь у будь-якій політичній діяльності».

І тут або в депутатів сталася масова амнезія, і вони забули, що пані Совгіря їхня колега –

народна депутатка, або вони таки всі дружно наплювали на пряму норму закону.

До речі, в своєму висновку щодо Конституційного Суду, ухваленому на запит президента Зеленського в розпал конституційної кризи, Венеційська комісія чітко пише, що головна проблема нашого Конституційного Суду України – це політична залежність.

3. На цей самий висновок посилається в своєму рішенні Єврокомісія, коли рекомендує надати нам статус кандидата на членство в ЄС ЗА УМОВИ ухвалення справжньої конкурсної процедури добору суддів КСУ.

В цьому ж висновку Венеційка категорично застерігає не призначати суддів КСУ до ухвалення такої процедури.

Що ми робимо через місяць після отримання цього рішення? Правильно, плюємо на наші зобов'язання, наші перспективи євроінтеграції, наші ж Конституцію і закони.

Все для того, щоб призначити до КСУ ще одну «100% свою» людину.

Не те щоб мене це дивувало, ні. Просто думаю – а що ще має статися такого, щоб таке скотське ставлення до свого народу, своїх законів і Конституції і своїх же зобов'язань змінилося? *(Українська правда. Блоги (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/zhernakov/62e163ebe2321/>). – 2022. – 27.07).*

Юрчишин Я., перший заступник голови антикорупційного комітету парламенту

Як Портнова випустили, а Татаров лишився. В Україні досі є люди, для яких законів не писано

(Інтерв'ю)

Чому під час війни за кордон випускають підсанкційного ексюрюриста Януковича Андрія Портнова, чому Офіс президента не звільняє Олега Татарова, чому не признають головного антикорупційного прокурора,

чому попри невідкладний закон президента не ліквідують скандальний Окружний адмінсуд Києва, чому з судовою реформою вже на старті починаються проблеми – на ці та інші «чому» відповідає перший заступник голови анти-

корупційного комітету парламенту Ярослав Юрчишин.

З народним депутатом поговорила Олена Трибушна, головний редактор та ведуча YouTube-каналу Є питання.

– *Судова реформа демонструє «ознаки життя». Відновлює роботу Вища кваліфікаційна комісія суддів, а парламентський профільний комітет розглядає кандидатів у Вищу раду правосуддя – і одразу з чотирьох кандидатур до двох є старі претензії: це люди, які були всередині судової системи і впливали на неї негативно, а тепер їх обирають, щоб вони обирали потім суддів. Замість реформ знову імітація?*

– Вся справа у прозорості. На жаль, через те, що триває війна, вимоги до підзвітності, прозорості процесу відбору кандидатів до органів, які будуть відбирати суддів – ВРП і ВККС – залишають бажати кращого. І через це дійсно є зауваження, коли кандидати, які пройшли через Етичну раду, як, наприклад, Лариса Гольник, до якої навряд чи можуть бути питання в плані доброчесності, не проходять, а проходять В'ячеслав Талько чи Олена Заїчко, до яких громадськість має резонні зауваження – ми не знаємо чи взагалі ці питання їм Етична рада ставила. І ці кандидатури, до яких є питання, передаються за замовчуванням до Верховної Ради як такі, що вже пройшли відбір на доброчесність. На жаль, якщо їх відібрала Етична рада, є невеликі шанси, що вони у Верховній Раді наберуть менше голосів, ніж Микола Мороз чи Роман Маселко, які теж рекомендовані і до яких немає запитань у суспільства. Політичні органи завжди схильні обирати тих людей, до яких є питання. Це як мінімум дає можливість впливу на них.

– *Виходить, що у нас вже на старті є питання до самої Етичної ради? Це ж новий орган, який мав би відігравати дуже велику роль в усій цій реформі.*

– Власне, так. І не стільки до Етичної ради, як до процедури. Ми не маємо гарантій, що пропрацюються достатньо жорстко всі зауваження з боку суспільства, громадських організацій, органів суддівського самоврядування. Тому що процес закритий.

Скоріш за все, далі комітет прийме соломонове рішення – раз Етична рада рекомендувала чотирьох, ми всіх чотирьох вносимо в зал. А в залі, скоріш за все, будуть збирати голоси, зокрема, і у колишніх представників проросійської ОПЗЖ, груп За мир, За відновлення – за все на світі, головне щоб з російським душком. І якщо зараз спрогнозувати, як все відбуватиметься, то з одного боку є Роман Маселко – член Ради громадського контролю, людина, яка навіть за свідченням його опонентів-суддів дуже добре пройшла співбесіду, людина не з системи, яка чітко розуміє, як оцінювати суддів. Але паралельно з ним пройшло двоє людей, які кров від крові, тіло від тіла судової системи. Звісно, що судді-депутати, а в нас такі також є, проголосують скоріше за своїх, ніж за людину з-поза системи, яка була б набагато кориснішою, бо прискіпливіше розглядала б і дисциплінарні провадження, і питання призначень. Тому що рідко коли можна реформувати систему руками тих, хто в цій системі перебував.

У Перу свого часу на посаду генерального прокурора призначили Хосе Угаса – адвоката, який довго був опонентом прокурорів. Закінчилось тим, що президент Альберто Фухіморі, який його призначав на посаду, сам опинився на лаві підсудних і отримав вирок у корупційній справі. Чому? Тому що людина з-поза системи не пішла на домовленості.

Зараз шлях поки що показує, що досягнути цю мету нам буде дуже складно.

– *Недарма ж кажуть, що неможливо реформувати бордель силами самих повій. Не проти ночі «бордель» буде сказано, але – зараз відповідальність за призначення остаточно лежить на монобільшості?*

– Зараз на Верховну Раду переклали відповідальність за те, щоб ВРП запрацювала, щоб її наповнити новими членами. Переконали, що саме ті, до кого будуть питання у громадськості, в Верховній Раді матимуть більше шансів бути призначеними, з тих причин, про які я говорив. Якщо людину є за що зачепити політично чи професійно, то ця людина дуже зручна для влади, з нею можна працювати «татаровським методом». Є папочка на людину – значить людина наша.

– Ми поговоримо і про «татаровські методи», але спершу хочу спитати про людину, яка має безпосередній стосунок до нашої корумпованої судової системи – яку називали її архітектором. Як з'ясувалося, Андрій Портнов виїхав з України 3 червня. Прикордонна служба відмовляється пояснити, на яких підставах, тому що це «розголошення персональної таємниці». Я б хотіла пожартувати, що Державна прикордонна служба буквально сприйняла задачу очищати судову систему і тому випустила Портнова. Але якщо серйозно, чи не здається тобі, що хтось мав би дати відповідь на це питання, бо децю несправедливо, коли айтішникам і волонтерам не можна виїжджати, а 48-річному Портнову – можна?

– Однозначно. Я більше скажу, без політичного втручання таку фігуру точно б не випустили. Виносимо за дужки, що по Андрію Портнову є кілька кримінальних проваджень, і ця інформація в загальному доступі. У кількох він, звісно, захистився і їх закрив, але досі є відкриті кримінальні провадження, і вже навіть з цієї причини мало б бути достатньо багато перепон для перетину кордону. Я не чув про наявність трьох чи більше неповнолітніх дітей в Андрія Портнова. Я не чув про інші якісь об'єктивні обставини, які б давали йому дозвіл на виїзд за межі країни. Суто формально він є військовозобов'язаним, тому його відпускати не мали б жодним чином і Державна прикордонна служба не могла на своєму рівні прийняти таке рішення. Мало б бути політичне втручання.

Зважаючи на те, що певний проміжок часу Андрій Портнов надавав юридичні послуги чинній команді в Офісі президента, я не здивуюся, якщо з часом (не певен, що зараз) ми з вами отримаємо інформацію, хто надав дозвіл на його виїзд, незважаючи на його прями зв'язки з країною-агресором, участь у ворожій пропаганді і фактичну допомогу у створенні ієрархії в судовій системі, яку зокрема і сам президент, ініціюючи розпуск ОАСК, назвав замахом на державну владу. Чому така людина виїжджає? Питання тільки до чинної влади. Чому Державній прикордонній службі заборонили давати відповіді? Персональні

дані? Я вас прошу! Коли треба дізнатись, що п'ятий президент, як би до нього не ставились, перебуває у Лондоні, персональні дані дивним чином з'являються у журналістів, як працюють на каналах, близьких до pana Коломойського. І ця інформація дивним чином не є персональною, а коли один із фігурантів багатьох кримінальних справ виїжджає з країни, то, виявляється, це персональні дані. Тут, як кажуть, або щось одягніть, або хрестик заховайте.

– І останнє питання по судах. По невідкладному закону щодо ліквідації ОАСК немає жодного руху? Він так і лежить – «відкладений-невідкладний»?

– Невідкладний законопроект вже більше як рік лишається невідкладним. Кожен раз, коли президент вносить новий невідкладний закон, у нас вже жарти – на скільки місяців він невідкладний? Так, цей вже понад 12 місяців невідкладний. Невідкладність ініційованих президентом законопроектів, виявляється, дуже різна. А ОАСК не перестає чудити. Факт блокування конкурсу на главу САП, нещодавнє публічне вітання від всього складу ОАСК ексголови цього суду Павла Вовка, який знаходиться під кримінальним провадженням, з днем народження. Таке враження, що в нашій країні, яка достатньо серйозно ставиться до авторитету президента, є інституції, які можуть на цей авторитет просто плювати з високого мосту. Наприклад, Окружний адміністративний суд Києва. При тому, що вже не перший президент його намагається ліквідувати – ніяк не можуть. І в результаті цей суд показує, хто насправді в країні головний.

Дуже часто розказують, що в нас не парламентсько-президентська, а офісно-президентська республіка. Я би посперечався. У нас окружно-адміністративно-судово-президентська республіка, а може навіть і без президента. Тому я не розглядаю навіть можливість, що цей суд таки коли-небудь ліквідують. Можливо, трошки заберуть повноважень або ситуативно будуть перекидати ці повноваження – як-от, розуміючи, що ОАСК в житті б не прийняв рішення про ліквідацію ОПЗЖ, ці повноваження передали до Львова просто законом, щоб знову не вляпатись.

ОАСК – це така зручна установа, де влада може проводити будь-які необхідні рішення, як, наприклад, блокування конкурсу по САП. Він лишається і далі активно працює.

– *Та роль, яку ОАСК зіграв в історії зі спробами зірвати конкурс на головного антикорпрокурора, – це і є відповідь на питання, чому суд досі не ліквідований?*

– Ти цілком права. Якщо ти керуєш державою і не вмієш користуватись демократичними інституціями, не вмієш іти по закону, то завжди краще мати кишеньковий, як тобі здається, ОАСК, в який можна звернутись при якихось конфліктних питаннях. Але коли тобі потрібно справді законне рішення – не політичне рішало, а реальне правосуддя – то ти намагаєшся в цей суд не йти.

– *І якби президент дійсно хотів, щоб цей закон був ухвалений, то парламент би його ухвалив. Тут не можна перекладати відповідальність на парламент?*

– Президент зараз має не лише 230 голосів Слуги народу, а щонайменше ще з добрячих 60–70 голосів різних груп. Одні бояться, тому що по них купа кримінальних справ – це колишні представники проросійських партій, які не втекли, а інші, розуміючи, що ніякого За майбутнє чи Довіри в новому парламенті в принципі не може бути, дуже активно намагаються потрапити в майбутню політичну силу, яку очолить президент, тому теж в рот заглядають. Якщо тільки президент «кляцне» пальцями і скаже: «Слухайте, там в нас закон лежить про ліквідацію. Вже якось так дуже незручно, але дуже довго лежить, може, ми б якось його...» – і все!

– *Антикорупційний прокурор. 12 липня мало бути засідання з цього питання, принаймні воно стояло в розкладі Шостого апеляційного суду, але пресслужба суду вийшла з заявою, що до 18 липня у суддів є час ухвалити рішення і ухвалювати вони його будуть письмово і дистанційно, тобто без виходу до зали суду. Що це означає і що за цим стоїть?*

– Офіційно стоїть те, що сказала пресслужба – що суддям потрібен додатковий час, щоб вивчити дані. Приймають вони очно чи дистанційно – великого значення зараз не має,

бо засідання закриті. Тобто офіційно судді дали вивчають фактаж, що стосується оскарження не конкурсу, а законності положення про конкурс, по якому цей конкурс відбувався. Знову ж таки, не було б зараз засідання в апеляційному суді, якби не було рішення ОАСК, який досить оперативно визнав положення таким, що не є законним, і намагався зупинити конкурс.

Що ж відбувається за лаштунками? Група Татарова, заступника керівника Офісу президента пана Єрмака, відомого не лише в Україні, а якщо аналізувати листи американських конгресменів, то взагалі по всьому світу, – так от татаровська частина Офісу президента тисне на суддів (у нас є така інформація з суду), щоб вони підтвердили рішення ОАСК, зірвали конкурс і треба було б перезатверджувати положення, проводити по-новому конкурс, а насправді апеляційний суд мав би повернути це рішення в ОАСК і затягнути час до неможливості.

Фактично конкурс відбувся, всі маніпуляції в процесі того, що не можна призначати керівника, – беззмістовні. Переможець вже відомий – це керівник групи детективів Олександр Клименко з НАБУ, і тут – відповідь, чому Татаров блокує цей конкурс. Тому що пан Клименко відкрив свого часу кримінальну справу проти пана Татарова за участь у махінаціях з будівництвом житла для Нацгвардії. У Генеральній прокуратурі цю справу успішно розвалили, але осад лишився. Якийсь невідомий детектив посмів зазіхнути на святая-святих – аж на цілого заступника керівника Офісу президента. І тут питання до банальності цинічне – такі «особнячки», тобто персональні образи Татарова, створюють величезні проблеми не лише для завершення конкурсу, вже посли G7 звернулися, що якось невдобно, друзі, варто було б уже таки призначити керівника САП.

У США про це не говорить тільки лінивий. Яка б там не була підтримка України зараз, але єдиний аргумент, який в принципі можна піднімати про те, що українська влада може щось «мутити» за допомогою міжнародної допомоги – це те, що вона намагається зробити антикорупційні органи ручними. Для чого? Ну,

напевно, для якихось махінацій. А де зараз є ресурси в країні, яка воює? Тільки оборонка, тільки міжнародна допомога.

Насправді, ми стали заручниками цієї «татаровщини», заручниками намагання заблокувати роботу тієї невеликої кількості незалежних антикорупційних органів, які у нас зараз є. Для влади розгляд справи в апеляційному суді є просто мега карт-бланшем, щоб зняти взагалі будь-які питання – дати можливість суду винести адекватне рішення про те, що ОАСК без будь-яких підстав втрутився в процедуру конкурсу і що жодних причин для скасування положення немає. Просто, друзі, завершіть конкурс і все нормально – знімається питання, голова САП призначається, починається конкурс на керівника НАБУ, всі щасливі і навіть на певний час забувають, що пан Татаров нікуди не дівся. Але тут принцип на принцип. Одного – Портнова – випустили, інший – Татаров – лишився, і вони намагаються діяти тими самими методами – що в Україні є конкретний перелік прізвищ, на яких не розповсюджуються закони, яких можуть без будь-яких об'єктивних підстав випускати з країни, що воює, за наявності навіть кримінальних справ. Чи що є священні корови, по яких не можуть відкривати навіть кримінальні справи, не те що доводити ці справи до рішень.

– *Відставкою Татарова там у вас, в урядовому кварталі, зовсім не пахне?*

– Насправді, відставка Татарова – це найлегше, що може відбутися, і чесно кажучи, мені здається, чи не найкраще в теперішній

реальності. Все залежить від підпису президента і від подання на цей підпис пана Єрмака. При тому, що розуміючи систему взаємовідносин, все залежить навіть насправді від однієї людини – від Єрмака. Якщо він подасть подання про відставку Татарова, президент підпише за будь-яких умов.

Аргумент, чому його не відставляють, – дуже ефективний кадр. Без нього взагалі ніяк. 30 млн населення в країні, якщо брати загалом по світу, то майже 60 млн українців – і немає жодної людини, яка б могла в Офісі президента координувати правоохоронну і антикорупційну інфраструктуру, тому пан Татаров ну просто незамінний. Я пам'ятаю, у нас раніше був незамінний міністр – теж аргументи були просто залізобетонні, одразу в двох президентів: ми не можемо відсторонити пана Авакова, не нема нікого, хто може контролювати Міністерство внутрішніх справ, бо розвалиться все, буде бандитизм на вулицях, наркомани, повії. І нічого – якось відставили, Денис Монастирський ніби справляється, при тому, що воєнний час. Зауважень я б не сказав, що більше, скоріш – менше.

Тому це може статися за хвилини. Просто Єрмак приносить на підпис президенту указ про відставку Татарова – і на завтра ми в принципі забуваємо про такого персонажа. Хіба що згадаємо, коли Держприкордонслужба випустить його за кордон (*НВ (<https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/sudova-reforma-vijizd-portnova-ta-vidstavka-tatarova-interv-yu-z-yaroslavom-yurchishinim-50256678.html>). – 2022. – 15.07*).

Коліушко І., керівник Центру політико-правових реформ

Конституційний Суд: бути чи не бути, чи яким йому бути (Інтерв'ю)

Пан Коліушко визнав необхідність реформувати порядок призначення суддів і підкреслив важливість прийняття Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо воєнних злочинів і геноциду 1998 року.

Ці питання обговорила Світлана Сидоренко спеціально для КуївPost з керівником Центру політико-правових реформ Ігорем Коліушком. Пан Коліушко визнав необхідність реформувати порядок призначення суддів і підкреслив важливість прийняття Україною Римського

статуту Міжнародного кримінального суду щодо воєнних злочинів і геноциду 1998 року.

– *Пане Коліушко, на вашу думку, чи варто серйозно сприймати заклики до розпуску Конституційного Суду України? Чи справді потрібно зараз це питання на часі?*

– Я щиро вважаю, що це питання підіймати не варто, але час від часу воно все одно виникає. І це вже не вперше. Нагадаємо, починаючи з 2020 року, а особливо з 2021 року, лідери партії «Слуга народу» та президент Зеленський постійно демонстрували невдоволення існуванням та діяльністю Конституційного Суду України.

Замість того, щоб налагоджувати добрі стосунки між різними гілками влади, команда президента Зеленського постійно намагається сваритися з Судом, часто порушуючи Конституцію. Більшість суддів цього Суду, всі його члени, завжди були готові слухати Президента України (і Зеленського, і його попередників), тому що вони бояться, що Суд буде розпущений або його фінансування буде скорочено. Але водночас вони хочуть, щоб їх поважали як незалежну гілку влади, щоб їм не наказували, а ще гірше – змушували приймати незаконні рішення. Коли це траплялося в минулому, судді збунтувалися.

Отже, що ми бачимо сьогодні? Офіційний представник президента в суді [Федір Веніславський] одночасно є народним депутатом, що заборонено українським законодавством. Відверто закликає до розпуску суду. Таке ставлення Офіс президента демонструє з кінця 2019 року [рік, коли Зеленський став президентом].

Також ми бачимо суперечливі рішення Суду щодо антикорупційного законодавства. На мій погляд, справді важко пояснити рішення Суду від 27 жовтня 2020 року, яким було визнано неконституційною статтю 366-1 Кримінального кодексу України «Про декларування недостовірної інформації» та заморожено весь правовий механізм протидії корупції: стаття 366-2 Кримінального кодексу України «Про декларування недостовірної інформації». Зміни були внесені до Кримінального кодексу України в грудні того ж року і наразі діють. Знімають

кримінальну відповідальність за ненавмисне оголошення недостовірної інформації. Це створило справжню кризу, тому що за цією статтею вже неможливо відкрити кримінальне провадження.

Але це рішення також через бездіяльність Верховної Ради та Президента України, адже коли хтось подає конституційну скаргу про неконституційність закону, Суд відкриває провадження, яке триває кілька місяців, а то й років. Якщо протягом цього часу оскаржуваний закон буде змінено, Суд закрие провадження без розгляду зміни закону. Тому виникає питання: ви всі бачите, які аргументи викладено в конституційному зверненні, яке часто містить обґрунтовані пропозиції змін до закону. То чому б не виправити їх завчасно? Чому б не внести зміни до закону, щоб він відповідав Конституції й тим самим не допустити зупинки судових справ.

Чомусь ні Президент, ні керівництво парламенту не думають про це. Чекають, доки суд винесе рішення, і тоді починаються пошуки недоліків у рішенні. Потім у 2020 році Президент вніс до Верховної Ради подання про розпуск Суду та звільнення всіх його суддів, що є абсолютно неконституційним. Потім він перевищує свої повноваження та звільняє двох суддів із Суду, створюючи бюрократичну халепу, яка триває вже понад рік.

Підсумок полягає в тому, що зараз у Суді є багато позовів. Справді, думаю, причиною цих позовів є недбале призначення суддів. Призначають недобросовісних і непрофесійних кандидатів. Але це не означає, що Суд непотрібний і ми повинні його розпустити. У змішаній моделі правління Конституційний суд має вирішальне значення через конфлікти, які виникають між різними гілками влади. І тільки суд може ефективно розв'язувати ці проблеми. У більшості країн ЄС, до яких Україна намагається вступити, є такий суд.

– *В Офісі президента заявили, що країні потрібна нова судова реформа, оскільки попередня визначила Конституційний Суд України недоторканим. На вашу думку, чи справді в Україні потрібна додаткова судова реформа?*

– Прийняті у 2016 році зміни до Конституції, які, по суті, є судовою реформою, суттєво вдосконалили Конституцію в частині регулювання судоустрою і самого Суду. Вони не є доскональними й можуть потребувати певного доопрацювання. Але говорити про скасування цих реформ взагалі було б неправильно.

Завдяки цим реформам статус суддів Суду покращився, але не розв'язано ключову проблему – призначення їх до суду з'їздом суддів. Судді, яких призначає Конгрес, завжди були найслабшою ланкою в нашій системі конституційного правосуддя. Тому, на мою думку, необхідно змінити порядок призначення суддів Суду, усунувши з процесу з'їзд суддів.

Загальновизнано, що судді Суду можуть бути звільнені самим Судом. Але до Конституції можуть бути внесені зміни, щоб дозволити імпичмент суддів Суду на додаток до їх звільнення. Так, наприклад, якщо суддя вчиняє злочин, через що він втрачає довіру, вотум недовіри може бути винесений за підтримки 3/4 парламенту, або за рекомендацією президента, 3/5 підтримки парламенту.

Подібна процедура є в інших країнах, а у нас її немає. Це не загрожувало б автономії суддів Суду, але створило б механізм запобігання «божевільним» ситуаціям, подібним до тієї, що була з Олександром Тупицьким [12-й Голова Конституційного Суду України, який втік до Австрії, щоб уникнути кримінальних звинувачень в Україні].

– Чи може нова судова реформа вплинути на політичну стабільність в Україні, особливо у воєнний час?

– Зміни до Конституції, про які ми говорили вище, зараз неможливі через воєнний стан. Водночас можна щось зробити щодо Закону України «Про Конституційний Суд України» – зокрема, положення Конституції про конкурсний відбір суддів, яке було додано у 2016 році, але досі не імplementовано. Було кілька законопроектів про створення спеціальної кваліфікаційної комісії, яка відбиратиме кандидатів за їхньою кваліфікацією та доброчесністю до їх розгляду Президентом, Верховною Радою та з'їздом суддів. На жаль,

кожна гілка влади почала по-своєму трактувати вищезазначене положення.

Експрезидент України Петро Порошенко створив власну конкурсну комісію. З'їзд суддів не створював жодної комісії, а постановив, що її функції виконуватиме Рада суддів, що є прямим порушенням Конституції. Верховна Рада вирішила розглянути кандидатури, подані депутатськими фракціями, при цьому роль комісії виконує профільний парламентський комітет, що також є порушенням Конституції.

– Яка міжнародна позиція щодо судової реформи в Україні, чи тут не грають наші іноземні партнери?

– Світ уважно стежить за розвитком подій в Україні навколо цих питань, зокрема за дискусіями про те, чи має Суд продовжувати існування. Будь-яка спроба України відійти від визнання верховенства права в цій чи будь-якій іншій сфері буде дуже шкідливою для нашого просування до членства в ЄС.

– Як ви вважаєте, чи потрібно Україні ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду щодо військових злочинів і геноциду 1968 року? Зрештою, є низка країн, які не ратифікували його з різних причин, побоюючись, що це призведе до іноземного втручання у національне законодавство.

– Так, є дискусія з цього приводу, але, на думку більшості юридичної спільноти, Римський статут потрібно ратифікувати. Ми виграємо від цього набагато більше, ніж ризикуємо.

На сьогодні Російська Федерація є найбільшим порушником міжнародного права щодо військових злочинів. Тому ми звертаємося до Міжнародного кримінального суду, хоча самі його не ратифікували. Наша влада боїться, що наші воєначальники можуть бути притягнуті до відповідальності. Однак ми не можемо вимагати відповідальності від інших, якщо самі її не приймаємо. Тому потрібно наводити лад і не займатися юридичними хитрощами.

Якщо ми, як країна, займаємо чітку позицію щодо дій, які міжнародне право визнає злочинами геноциду, злочинами проти людяності, військовими злочинами та

злочинами агресії, ми не повинні терпіти їх, ми повинні боротися з ними за допомогою як внутрішнього законодавства, так і шляхом ратифікації Римського статуту та приєднання до юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

– 20 травня 2021 року Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації міжнародного кримінального та гуманітарного права», який президент Зеленський не підписав. Як ви вважаєте, чи потрібен Україні цей закон?

– Чотири роки над цим законом працювали провідні експерти, впроваджуючи в нього численні норми міжнародного права про воєнні злочини. Тому закон однозначно якісний і потрібен Україні. Але наша влада стурбована можливою відповідальністю наших військових командирів за військові злочини. Мабуть, тому президент його не підписав, а повернув у встановлений термін для повторного розгляду. Отже, зараз цей дуже потрібний закон опинився в підвішеному стані (*Конгрес Свім* (<https://worldua.net/main/konstytucyjnyj-sud-buty-chy-ne-buty-chy-yakym-jomu-buty.html>)). – 2022. – 1.08).

Продан О., радник голови Асоціації міст України з муніципальних питань, народний депутат України VII та VIII скликань

Відновлення України: що, як і задля чого мають зробити центральна та муніципальна влада

У країна і наше майбутнє сьогодні залежать від ЗСУ та зброї, яку ми отримуємо від наших партнерів. Завтра, після нашої Перемоги, держава залежатиме від рішень, які сьогодні приймають у владі не військові.

Всі багато говорять про відновлення України. Президент створив Національну раду, підготовлено різні варіанти проєктів, заявлено сотні мільйонів збитків, проведено численні форуми, презентації та перемовини. Але єдиного бачення стратегії поки що немає. Цей факт до форуму в Луганно засмучував, після нього – викликає багато запитань.

Нам критично потрібно шукати відповіді, щоб представлений урядовий План відновлення України замінити на реальну, ефективну й успішну для України стратегію, яка базуватиметься на чіткій співдії центральної та муніципальної влад із міжнародними донорами.

Що маємо робити?

Захищати

Ми перемаємо. Але після Перемоги мусимо бути готовими до війни. І вже в умовах такої готовності – продовжувати будувати себе нових. Не знайшла у програмі «Зміцнення

оборони і безпеки» Плану відновлення України, презентованого урядом у Луганно, прямо визначеного першочергового кроку – системного захисту українського неба. Тим більше підтвердженого фінансово. Хоча саме загроза з повітря стримує багатьох від інвестування в Україну та відбудови вже зараз. Понад те, в Німеччині, за інформацією ЗМІ, шукають таке рішення для себе. Тому для відновлення це must be в будь-якому випадку. Далі – завжди сильна армія і готова до захисту країна.

Створювати

Всі одностайні в тому, що необхідно будувати житло для розселення людей, котрі втратили свої будинки внаслідок війни. Але досі точиться запекла внутрішня дискусія про види і терміни його реалізації, принципи підходу до компенсації вартості власникам, про майбутню власність нової інфраструктури, рівень та джерела відновлення виробництв у бізнесі.

Певна річ, терміни початку і види будівництва залежатимуть від типу територій, на яких воно буде проводитися. Їх, як відомо, чотири: тилові області, визволені, території

в районі активних бойових дій та тимчасово окуповані. Про це зазначено і в урядовому Плані відновлення.

Очевидно, що 116 тисяч житлових будинків, у яких мешкали близько 3,5 мільйона громадян, інфраструктурні об'єкти (7 тис. км залізничних колій, 350 мостів, 23 злітні смуги, 19 нафтохранищ, тисячі медичних, освітніх і адміністративних будівель) відновлюватимуться поетапно. А ось 331 об'єкт критичної інфраструктури у сфері теплопостачання (в тому числі чотири повністю зруйнованих і п'ять значно пошкоджених ТЕЦ) слід відновити чи відбудувати вже до початку опалювального сезону.

Статистика говорить про 228 знищених великих промислових об'єктів, зниження рівня завантаженості виробничих потужностей на 40%, релокацію понад 600 виробництв у тиллові області. Доки всі рахують збитки і планують відбудову, слід пам'ятати, що державна та муніципальна влада мають свої завдання, визначені їхніми повноваженнями, які повинні взаємодоповнюватись і не дублюватись. Тому вже зараз мають бути сформовані умови для створення виробництв вищого, ніж знищені, технологічного рівня, для стимулювання в Україні розвитку тих сфер, продукцію яких світ готовий сьогодні купувати за найвищою ціною.

Розвивати

Потрібно створити умови (в тому числі й психологічні) для відновлення, життя та розвитку людей. У Києві вже зараз міжнародні фахівці навчають наших психологів працювати з особами, котрі вийшли з окупації, із зони бойових дій, створено центри роботи з такими людьми. Маріупольці створюють свої центри в різних областях для допомоги своїм. Це тільки перші кроки в необхідній постійній допомозі людям, які будуть відбудовувати та створювати нову Україну. Можуть обговорюватися система і підходи до такої допомоги, але сама вона – обов'язкова.

В областях, які масово прийняли тимчасово переміщених осіб, уже б мали бути створені умови для нормального мешкання людей і їх соціалізації. Ключове – мали б бути, але

рішення не системні. В Чернівецькій області, наприклад, військова адміністрація вже добудовує об'єкти, які забезпечуватимуть сім'ям можливість жити, а не виживати. Нові об'єкти мають розміщуватися поруч із соціальною інфраструктурою та (обов'язково!) супроводжуватися створенням робочих місць для людей, які там житимуть. Ми не можемо будувати бараки, розселяти людей далеко від інших осередків життя, люди мають бути частиною суспільства й почуватися дотичними як до Перемоги, так і до відродження.

Як робити?

Тоталітарні країни можуть собі дозволити один центр прийняття рішень.

Ми ж будемо демократію, але й залежимо від зовнішніх коштів. Тому маємо йти одночасно трьома фронтами – територіально зорієнтованою мережею громад, стратегічною центральною рамкою та взаємовигідним міжнародним партнерством.

Мережа громад

Децентралізація посилила місцеве самоврядування, дала громадам більше можливостей і відповідальності, що показово проявилось із початком повномасштабної війни. Органи місцевого самоврядування з перших годин вторгнення взяли на себе забезпечення Збройних сил і ТрО, будівництво укріплень усіх ліній, перевезення людей та доставку гуманітарних вантажів, взаємодопомогу й підпілля. На визволених територіях уже сьогодні йде відбудова – муніципалітетами самостійно чи з мешканцями, за підтримки центральної влади чи з міжнародними партнерами.

У кожному разі, драйвером і основою відбудови є влада громади. Створена Асоціацією міст України мережа взаємодії та синергії громад дозволяє їм разом і кожній окремо виступати з єдиною позицією. Вести діалог із державною владою всіх гілок та рівнів: питання бюджету, спрощення процедур, опалювального сезону тощо. Громади виходять на міжнародний рівень для ознайомлення зі світовим досвідом, отримання гуманітарної допомоги та укладання партнерських відносин

із іноземними об'єднаннями муніципалітетів і міжнародними організаціями.

Уже працює платформа Cities4Cities, яка зв'язує українські громади з їхніми колегами в Європі. Відбувся Форум reVIVED Ukraine – reVIVED communities, у якому взяли участь представники європейських муніципалітетів та їх об'єднань, що задекларували свою готовність брати участь у відновленні громад України спільно з українськими громадами.

Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи підписав з Асоціацією міст України Декларацію про співпрацю у відновленні України. При цьому підкресливши необхідність спиратися під час повоєнного відновлення України саме на органи місцевого самоврядування, на громади. В Європейському Союзі спільно з місцевим самоврядуванням України створено Європейський альянс міст і регіонів за відбудову України.

Стратегічна центральна рамка

Громади, понад 200 яких мали Магдебурзьке право, відбудовуються вже сьогодні та шукають можливостей на майбутнє. Центральна влада мусить законодавчо забезпечити необхідні умови для ефективного і швидкого відродження всієї території України.

Гарантування прав, безпека та безпечність, умови для стрімкого економічного розвитку – це повноваження центральних органів влади, виконання яких є обов'язком народних депутатів та урядовців. Держава має бути інституційно спроможна виконувати свої функції.

У 17 програмах урядового Плану відновлення побачила тільки декларації, окремі з яких викликають питання з приводу їхньої ефективності. Так, у блоці, котрий стосується фінансової системи, йдеться виключно про горизонтальну систему вирівнювання спроможності громад. Хоч Асоціація міст України й експерти подавали пропозиції про перехід в умовах війни і післявоєнної відбудови на вертикально-горизонтальну систему вирівнювання. Ми мусимо зберегти стимули для громад-донорів нарощувати свої доходи, підтримати дотаційні громади до межі спроможності, але не формувати з них

утриманців за рахунок інших. Ми не маємо права повертатися до радянщини, зупинити розвиток.

Заявлене механічне скорочення міністерств і кількості держслужбовців викликає стурбованість стосовно ефективності майбутньої системи державного управління. Завдання «забезпечення ринкового рівня компенсації» службовців без визначення їхніх КРІ та конкретних цілей не сформує спроможність держави, а продовжить безрезультативність реформ минулого.

Урядовий План відновлення України, презентований у Лугано, – це про процес, про забезпечення роботою розробників того Плану, але не про результат. Не про забезпечення прав громадян і бізнесу, не про виконання обов'язків державою.

Взаємовигідне міжнародне партнерство

Заява Конгресу регіонів ЄС про створення Європейського альянсу міст і регіонів за відбудову України (Альянс), в організації якого взяла участь і Асоціація міст України, логічна, – ми цікаві світу для співпраці. Чи зможемо реалізувати цей інтерес не тільки для виграшу у війні, а й для відродження України опісля, залежить лише від нас.

Ми зможемо приєднати реальний третій фронт (міжнародний) до наших двох (муніципального та центрального), тільки коли станемо Заходу позитивно зрозумілими. Крім встановлення законодавчих норм для ефективного відновлення, міжнародним партнерам потрібні ще як мінімум дві речі: доступ до органу прийняття рішень щодо інвестованих ресурсів та прозорість у фінансових відносинах.

Доступ до органу прийняття рішень іноземним партнерам міг би бути наданий у разі введення до складу Національної ради з відновлення України при президентові України представників міжнародних структур. Але у складі Нацради такого представництва немає. Тому не дивно, що європейці знайшли інший шлях – від громад. Через створення Альянсу як сходинки на шляху до світової платформи співпраці з Україною в її відновленні.

Для України важливо без амбіцій і емоцій вибудувати комунікацію взаємної співпраці та відносин win-win між усіма зацікавленими учасниками процесу відновлення. Одна з двох частин публічної влади – місцеве самоврядування – вже доєдналася до створення ефективної системи взаємодії з нашими міжнародними партнерами, черга за центральною владою.

Обов'язковою умовою співпраці є прозорість залучення, розподілу та використання коштів. Інформація щодо кожного з цих етапів має бути відкритою для всіх учасників. Технології, які застосовуються сьогодні на рівні держави, підтверджують, що в Україні це зробити не просто реально, а найлегше в Європі. Ми маємо «Дію», а отже повинні створити програмне забезпечення з «відкритим обличчям» вже зараз, ще до запуску світової платформи.

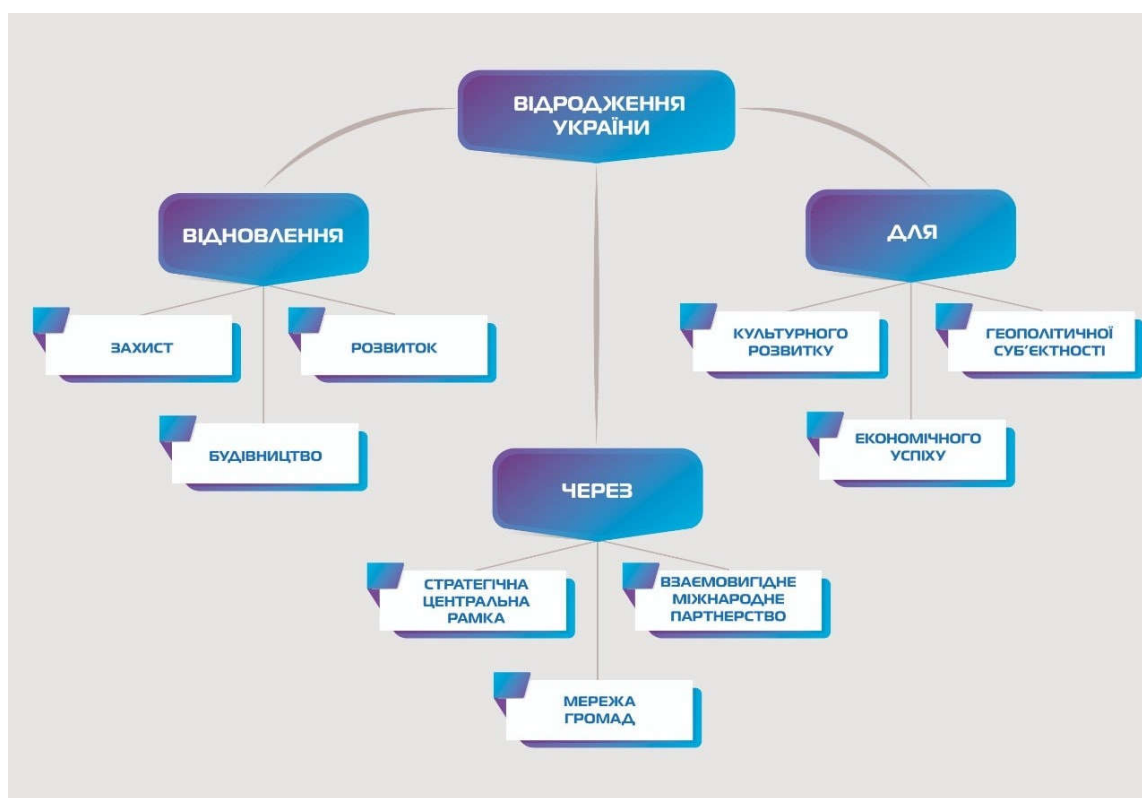
Тимчасом у Програмі «Основи відновлення: Цифрова держава» урядового Плану немає

рішень, які забезпечуватимуть довіру у відносинах та «чисте» використання коштів у процесі відновлення. Але якщо не запропонувати такого механізму моніторингу, ми можемо втратити зовнішні фінансові ресурси для всієї країни.

Задля чого робити?

Сьогодні демократичний світ у боротьбі з однією з найбільших армій світу поряд з Україною, бо захищає не тільки нас, а й себе. Після Перемоги гостра потреба витратити ресурси на Україну відпаде. Але залишиться зацікавленість, реалізація якої можлива буде виключно після нашої якісної роботи над помилками попередніх 30 років та в разі системної й інтенсивної внутрішньої роботи на відродження.

Ми маємо три джерела зростання: культура, економіка, безпека.

Культура

Успішні країни не витрачають на культуру, а інвестують у неї, поширюють її через економічні відносини як власні переваги у глобальному світовому ринку. І нам є чим ділитися. Але в

урядовому Плані відновлення України культуру видно за плечима спорту в їхній спільній програмі тільки як напрям для «освоєння» коштів. Без створення системи сили нації. Тому нагадаю: відродження відбудеться, коли

культура буде не нашими витратами, а джерелом розвитку кожного з нас, України і світу.

Економіка

Україна залишається ринком для збуту і постачання товарів та послуг міжнародним корпораціям. Ми маємо багато активів, якими можемо забезпечувати світові потреби, тож цікаві для інвестицій. Але цього мало. Бізнес почав тікати з України ще задовго до війни, і його не стримують запропоновані в урядовому Плані умови. Реальних змін уряд у Лугано не запропонував. Понад те, очевидно, в урядовців немає розуміння шляху, а триває імітація бурхливої діяльності.

І це тоді, коли економічний успіх залежить не від ресурсних можливостей того чи іншого суб'єкта, а від готовності та вміння вирішувати питання й проблеми, що стоять перед світом.

Десять найбільших ринків світу сьогодні – це: голод, бідність, маразм урядів, дефіцит енергії та води, свобода, старість, здоров'я, комунікації, стимулювання мрій про краще життя, любов і дружба. Вони можуть здаватися нам дивними чи неможливими, але саме за них готовий платити світ, і саме вони мають визначати напрям стратегічного розвитку нашої економіки. Тим більше що задовольнити ми зможемо значну частину перелічених ринків, і це не тільки голод, свобода, енергія та ІТ як комунікації, це ще й як мінімум маразм урядів.

Безпека

Сила і досвід Збройних сил України вже зараз дуже цікаві міжнародним союзам та безпековим об'єднанням. Важливо створити стратегічну систему безпеки, яка базуватиметься не тільки

на ЗСУ, а й на геополітичних інтересах країн, на зацікавленості наших партнерів в Україні.

В урядовому Плані відновлення нічого немає про світову геополітику, про суб'єктивізацію України, про використання майбутніх можливостей.

Нам Бог дав землю в найкращому місці та з безцінними ресурсами, ми маємо нарешті навчитися капіталізувати їх на користь усіх громадян України. Ефективні зміни економічних умов, прозорість і гарантування прав зацікавлять потужних іноземних інвесторів заходити в Україну капіталом, який вони захочуть зберегти в майбутньому. І це теж наша безпека.

Наше географічне розташування – це не тільки загроза з боку Росії, яка примусить нас стати прагматичними, стрижневими та сильними, це ще й великі можливості для вибудовування відносин зі світом. Ми маємо знаходити і створювати нові рішення, нові союзи, нові джерела сили для себе та для наших партнерів у великому світі геополітики.

...Якщо відновлення – це тільки про будівництво, то воно апіорі не зможе забезпечити розвиток високого рівня. Післявоєнна Україна має базуватися на мережі спроможних громад, а система прийняття рішень на всіх рівнях має бути змінена на краще відносно довоєнної корупційної моделі. Забезпечення зазначених позицій і співдія всієї публічної влади та міжнародних партнерів зроблять відродження України реальним (*Дзеркало тижня (<https://zn.ua/ukr/internal/vidnovlennja-ukrajini-shcho-jak-i-zadlja-choho-majut-zrobiti-tsentralna-ta-munitsipalna-vlada.html>). – 2022. – 11.07).*

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Великобританія

Претенденти на посаду нового лідера Консервативної партії Великої Британії – колишній міністр фінансів Ріші Сунак і міністерка закордонних справ Ліз Трасс – висловилися проти проведення другого

референдуму за незалежність Шотландії. Про це повідомляє «Європейська правда».

Раніше цього тижня Сунак написав колонку для видання Scottish Daily Mail, де висловився проти проведення референдуму

про незалежність Шотландії, назвавши його «найгіршим пріоритетом у найгірший час».

«Шотландська національна партія чинить неправильно, намагаючись розділити країну в той час, як ми маємо гуртувати її. Чому вони не говорять про проблему зі споживанням наркотиків або збільшення доходів шотландських робітників?» – цитує Сунака видання The Herald Scotland.

Своєю чергою Ліз Трасс у коментарі The Telegraph заявила, що вимагатиме від шотландських націоналістів виконання обіцянки про те, що проведений у 2014 році референдум про незалежність був «єдиним на покоління».

«Референдум про незалежність Шотландії не є законним і буде визнаний недійсним у разі ухвалення такого рішення шотландським

парламентом... Будь-який такий референдум має отримати схвалення парламенту у Вестмінстері. Якщо я стану прем'єр-міністеркою, я такого схвалення не дам», – заявила Трасс.

Як зазначають британські ЗМІ, обидва кандидати на посаду лідера Консервативної партії таким чином намагаються заручитися голосами однопартійців у Шотландії, які також виступають проти другого референдуму.

При цьому чинний прем'єр-міністр Британії Борис Джонсон, який також відхилив прохання влади Шотландії про новий плебісцит, був менш категоричним у висловлюваннях, стверджуючи, що він зараз «не на часі» (*Європейська правда* (<https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/07/31/7144168/>). – 2022. – 31.07).

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 7 (98) 2022

(01 липня - 31 липня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 04.08.2022.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 3,94.
Наклад 2000 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1390 від 11.06.2003 р.